

4. Autoreferat habilitanta

Spis treści

1. Imię i nazwisko	1
2. Posiadane certyfikaty, dyplomy, stopnie naukowe.....	1
3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu.....	1
3.1 Zainteresowania badawcze	2
4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. <i>Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce</i>	9
4.1. Omówienie głównego osiągnięcia naukowego.....	10
4.2. Stan badań nad problematyką Azji i Pacyfiku (przegląd literatury)	12
4.3. Pytania i hipoteza badawcza.....	17
4.4. Założenia teoretyczno-metodologiczne	18
4.5. Struktura monografii.....	25
4.6. Zakończenie. Wyniki badań, rekapitulacja odpowiedzi na pytania badawcze. Weryfi- kacja głównej hipotezy badawczej.....	33
5. Informacja o istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury.....	50
6. Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzujące naukę.....	52
7. Dodatkowe i ważne informacje, dotyczące kariery zawodowej (oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1- 6)	53
8. Udział w konferencjach naukowych, forach i seminariach.....	53

1. Imię i nazwisko

Stanisław Czesław Kozłowski

2. Posiadane certyfikaty, dyplomy, stopnie naukowe:

- Certyfikat Uniwersytetu w Leeds (Wielka Brytania), poświadczenie ukończenia kursu dla dyplomatów z krajów Europy Środkowo Wschodniej, zorganizowanego we współpracy z brytyjskim *Foreign and Commonwealth Office* (1992);
- Certyfikat Instytutu Goethego, poświadczający uczestnictwo w kursie dla wyższych urzędników i dyplomatów - przedstawicieli krajów kandydujących do UE, który odbył się w Berlinie oraz Brukseli (2001);
- Akt nominacji do Służby Cywilnej RP (2001);
- Certyfikat udziału w szkoleniu w Brukseli w zakresie Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, ESDP (2008);
- Dyplom doktora nauk społecznych w zakresie nauk o polityce (2013).

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu

W latach 1972 – 2018 pracowałem w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Poczynając od roku 2018, jestem wykładowcą w Uniwersytecie SWPS w Warszawie, a od października 2021 r. pracownikiem etatowym i adiunktem na Wydziale Nauk Humanistycznych, w Zakładzie Studiów Azjatyckich.

Pragnę tutaj podkreślić, iż pracując po 1989 r. w Departamencie Europy MSZ przynależałem do zespołu niemieckiego, realizującego priorytetowe w owym czasie zadania, ściśle związane z transformacją polskiej polityki zagranicznej. Wspomniany zespół stanowił merytoryczno-organizacyjne zaplecze strony polskiej, głównie udziału polskiej delegacji w międzynarodowych spotkaniach przygotowujących regulację w kwestii Niemiec (negocjacje 2+4 zakończone podpisaniem 12 września 1990 roku *Traktatu o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec*). Ponadto praca zespołu koncentrowała się wokół dwu polsko - niemieckich traktatów: *Traktatu granicznego* (1990 r.) i *Traktatu o dobrych stosunkach i przyjaznej współpracy* (1991). Następny okres to praca w wydziale politycznym polskiej placówki w Berlinie (1993–1997). Uczestniczyłem w przygotowaniu, przypadających na ten

okres wizyt oficjalnych i spotkań najwyższych przedstawicieli obu stron, jak i licznych kontaktów w obszarze polsko – niemieckiej współpracy regionalnej. Te ostatnie stanowiły płaszczyznę gromadzenia przez stronę polską doświadczeń przydatnych do wdrożenia podstaw współpracy zdecentralizowanej, w tym w zakresie implementacji funduszy pomocowych WE. Po powrocie z Berlina, w latach 1998 - 2003 pracowałem w Departamencie Integracji i Negocjacji Akcesyjnych MSZ, będąc odpowiedzialnym za kwestie polityki regionalnej, w tym za przygotowanie polskich struktur samorządowych do współpracy międzynarodowej w warunkach członkostwa Polski w UE.

W latach 2003 -2007 przebywałem na placówce w Bernie, realizując zadania przypisane do stanowiska zastępcy szefa placówki, pełniąc jednocześnie funkcję kierownika wydziału politycznego Ambasady RP w Konfederacji Szwajcarskiej i Liechtensteinie. Zadania polegały głównie na opracowywaniu bieżących informacji (clarisów i szyfrogramów) oraz analiz, notatek informacyjnych i pisanych zespołowo, pogłębionych raportów rocznych na temat sytuacji wewnętrznej, polityki zagranicznej Szwajcarii i Liechtensteinu, w tym ich relacji z UE oraz Polską. Pragnę tutaj podkreślić, że wprawdzie nie była to praca stricte naukowa, to jednak pod wieloma względami wymagała stosowania metodologii badań naukowych. Niestety opracowania te nie mogły być publikowane, ze względu na ich wewnętrzny charakter i nierzadko klauzule poufne bądź tajne. Były natomiast cyrkulowane w obiegu zamkniętym MSZ, niekiedy Kancelarii Premiera i Kancelarii Prezydenta. Po zakończeniu pracy w ambasadzie w Bernie w 2008 r. rozpocząłem pracę w Departamencie Studiów i Programowania MSZ z zakresem obowiązków, obejmującym problemy polityki wschodniej RP i UE. Następnie, w 2010 r. przeszedłem do zespołu ds. Afganistanu i Pakistanu w Departamencie Azji i Pacyfiku.

3.1. Zainteresowania badawcze

Kwestia stosunków międzynarodowych, w tym wysoka dynamika rozwojowa regionu Azji Pacyfiku stała się obszarem moich zainteresowań badawczych, w szczególności po rozpoczęciu przeze mnie w 2011 r. pracy w ambasadzie RP w Singapurze. Niezależnie od obowiązków zawodowych, prowadziłem wówczas jako zajęcie dodatkowe dość systematyczne badania naukowe, skoncentrowane wokół problemów integracji gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku, przekształceń w globalnym układzie sił i relacji USA - Chiny. Inspiracji i wyjątkowo ciekawego materiału badawczego dostarczało mi w istotnej mierze uczestnictwo w forach i licznych konferencjach naukowych, organizowanych przez singapurskie uczelnie,

renomowane think tanki, organizacje gospodarcze czy fundacje oraz nierzadko przez organizacje międzynarodowe, jak APEC, Interpol/Europol, Azjatycki Bank Rozwoju czy Komisja Europejska. Z tego okresu pochodzą publikacje artykułów mojego autorstwa w polskich periodykach naukowych. Była to – jak się okazało – ścieżka, która prowadziła do utrwalenia mojej pasji badawczej, a ostatecznie do napisania monografii, zatytułowanej *Współpraca strategiczno - polityczna i gospodarcza w regionie Azji i Pacyfiku po zakończeniu zimnej wojny*.

Od 2018 roku, po zakończeniu pracy w MSZ i przejściu na emeryturę, pracuję jako wykładowca, obecnie adiunkt, na Uniwersytecie SWPS, na Wydziale Nauk Humanistycznych w Katedrze Studiów Azjatyckich.

Prace badawcze o charakterze stricte naukowym rozpocząłem w 2008 r., a ich przedmiotem były zagadnienia specyfiki ustrojowej Szwajcarii, jej tzw. zbrojna neutralność oraz polityka zagraniczna, w tym głównie relacje z integrującą się Europą. W rezultacie tak ukierunkowanych prac badawczych mogłem opublikować swoje pierwsze artykuły naukowe, poświęcone wspomnianej problematyce¹. Z czasem aktywność ta przekształciła się w systemowe i ukierunkowane badania, które pozwoliły mi na napisanie, pod kierunkiem naukowym prof. Dariusza Popławskiego, dysertacji doktorskiej, której zagadnienie badawcze stanowiła *Polityka Konfederacji Szwajcarskiej wobec Unii Europejskiej*. W styczniu 2013 r. pracę tę obroniłem na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskując stopień doktora nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Na podstawie wspomnianej pracy doktorskiej przygotowałem, a w 2015 roku opublikowałem monografię pt. *Szwajcaria – Unia Europejska. Polityka integracyjna Konfederacji Szwajcarskiej*. Prof. Wojciech Kostecki, jako recenzent publikacji m.in. podkreślił, iż podjęto w niej ważne zagadnienia z dziejów integracji europejskiej i dyskusji o jej przyszłości oraz że „wielkim plusem pracy jest to, że prezentując rozterki Szwajcarów, odnosi się ona do dylematów o znacznie szerszym zasięgu i wadze dla całego procesu integracji europejskiej”.

Ze swej strony, chciałbym krótko uzasadnić na czym polega osiągnięcie i wartość dodana wspomnianej publikacji w całokształcie badań w zakresie właściwego dla Szwajcarii

¹ *Szwajcaria a proces integracji europejskiej*, Sprawy Międzynarodowe Nr 3/2008; *Konfederacja Szwajcarska a proces integracji europejskiej: Kontrowersje między Bernem i Brukselą, dot. reżymów podatkowych*, *Studia Europejskie*, Nr 2/2009;

systemu demokracji bezpośredniej oraz mającego precedensowy charakter specyficznego układu stosunków między UE i państwem nie będącym jej członkiem. Otóż Konfederacja Szwajcarska mimo centralnego położenia w Europie, silnych z nią powiązań historyczno-kulturowych oraz gospodarczo - politycznych pozostaje poza Unią Europejską i nie przystąpiła do Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Tym samym jest wyjątkiem wśród państw zachodnioeuropejskich, pozostając bez wątpienia trwałą częścią zachodniej wspólnoty wartości i okcydentalnej przestrzeni cywilizacyjnej.

Wyjaśnienie fenomenu szczególnych relacji Szwajcarii i UE, w tym jej nakierowanej na Europę polityki integracyjnej postawiłem jako cel moich dociekań badawczych. W tym kontekście chciałbym podkreślić, iż polityka integracyjna, obejmowała w istocie całokształt aktywności Szwajcarii wobec jednoczącej się Europy i w takim rozumieniu prezentowana była w literaturze. W samej Szwajcarii pojęcie polityki integracyjnej, funkcjonuje obok historycznie nieco późniejszego, synonimicznego terminu „polityka europejska”. Ten ostatni stosowany jest zwłaszcza w nowszych pracach naukowych i zyskał w pewnym sensie rangę terminu oficjalnego, a więc przyjętego w dokumentach rządowych.

Polityka integracyjna zajmuje priorytetowe miejsce w całokształcie polityki zagranicznej Szwajcarii oraz stanowi przedmiot powracającej i odbywającej się z różnym natężeniem debaty wewnątrzpolitycznej, z widoczną od pewnego momentu dużą polaryzacją elektoratu i szwajcarskich partii politycznych. Głównie z tego powodu, polityka ta nie mogła doprowadzić do członkostwa Szwajcarii w UE, choć na początku lat 90. ubiegłego wieku cel taki nie tylko został przez rząd w Bernie wytknięty, ale też był przez niego intensywnie realizowany. Zwrot w polityce integracyjnej Szwajcarii, który nastąpił na skutek odrzucenia przez większość obywateli w referendum z 6 grudnia 1992 r. członkostwa w Europejskim Obszarze Gospodarczym, oznaczał konieczność zdefiniowania nowego paradygmatu, w miejsce tego, który w istocie prowadził do członkostwa w UE. Zapoczątkowana została wówczas nowa faza rozwoju stosunków z UE, w której podstawowym kanonem stały się umowy bilateralne. Z czasem ten sposób kształtowania stosunków szwajcarsko-unijnych zyskał miano polityki bilateralizmu i rangę strategii realizowanej przez rząd w Bernie. W analitycznym ujęciu zasadnicze znaczenie miały, pozostające w korelacji, jej dwa podstawowe elementy:

- zawarte w dwu pakietach sektorowe umowy bilateralne, obejmujące ważne dla interesów obu stron dziedziny współpracy,

■ proces autonomicznego dostosowywania bądź przejmowania dorobku prawnego UE do systemu prawa szwajcarskiego.

W efekcie realizacji bilateralizmu stosunki Szwajcaria – UE osiągnęły na tyle wysoki poziom i zakres wzajemnych powiązań, że zyskały miano integracji bez członkostwa, quasi-członkostwa w UE bądź – i to należy uznać za najbardziej trafne – uprzywilejowanego partnerstwa. W praktyce oznaczało to szeroki dostęp Szwajcarii do rynku wewnętrznego UE, unijnych programów badawczo-rozwojowych, przynależność do Układu z Schengen i udział w europejskich inicjatywach współpracy transgranicznej i transregionalnej.

Główny nurt pracy badawczej stanowiło także rozpoznanie związku specyfiki systemu politycznego Szwajcarii z kierunkami polityki integracyjnej i prześledzenie jej kolejnych etapów w okresie minionych ponad 60 lat. Dokonanie wszechstronnej analizy złożonego zagadnienia, jakim jest polityka integracyjna Szwajcarii, wymagało m.in. wyczerpującej odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1) Jak wyjaśnić fenomen, którego egzemplifikacją jest fakt, że Szwajcaria, mimo swojego centralnego położenia w Europie i silnych z nią powiązań historyczno-kulturowych oraz szczególnie mocnych więzi ekonomicznych, pozostaje poza Unią Europejską i nie przystąpiła do Europejskiego Obszaru Gospodarczego?

2) Jaki jest wpływ czynników wynikających ze specyfiki systemu politycznego na politykę integracyjną i jakie jest miejsce polityki integracyjnej w całokształcie polityki zagranicznej Szwajcarii?

3) Dlaczego Szwajcarii nie udało się zrealizować strategicznego celu członkostwa we Wspólnocie Europejskiej i na czym polega istota zwrotu, który wyznaczył kurs polityki Szwajcarii wobec UE po odrzuceniu w referendum w 1992 r. członkostwa w EOG?

4) Czy zidentyfikowane ograniczenia bilateralizmu powodują przejściowe osłabienie jego dynamiki, czy też sygnalizują kierunek prowadzący nieuchronnie do definitywnej rezygnacji z bilateralizmu jako strategii szwajcarskiej polityki wobec UE?

By odpowiedzieć na postawione pytania, należało przeprowadzić analizy za pomocą metod badawczych stosowanych w zakresie historii, politologii i stosunków

międzynarodowych.² Wykorzystano w tym celu następujące metody badawcze: analizę porównawczą, historyczną oraz tzw. metodę decyzyjną, czyli skoncentrowaną na ośrodku decyzyjnym i na procesie kształtowania koncepcji i jej realizacji. Wykorzystana została także metoda behawioralna (pośrednia i bezpośrednia), polegająca na obserwacji zjawisk życia społeczno-politycznego Szwajcarii i jej polityki zagranicznej, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności noszącej znamiona związku z polityką integracyjną. Istotną rolę odegrały w tym względzie liczne rozmowy merytoryczne, prowadzone przez autora z przedstawicielami struktur państwowych odpowiedzialnymi za politykę integracyjną, z pracownikami naukowymi centrów badawczych, deputowanymi do parlamentu i działaczami partii politycznych. Źródłem istotnych informacji był także udział w poświęconych wzajemnym odniesieniom Szwajcarii i UE konferencjach na terenie Szwajcarii. Wszystko to dało podstawy do sformułowania następujących hipotez, odnoszących się do szwajcarskiej polityki integracyjnej:

- rząd Szwajcarii, mimo wynikającego z wielu powodów dystansu wobec europejskich inicjatyw integracyjnych, dostrzegał wagę integracji europejskiej dla rozwoju i międzynarodowej pozycji kraju, co w istocie wysoko pozycjonowało politykę integracyjną w całokształcie polityki zagranicznej;
- stosunek Szwajcarii do procesu integracji europejskiej kształtuje zespół czynników, wśród których szczególnie ważne miejsce zajmuje systemem polityczny, w tym demokracja bezpośrednia, federalizm, neutralność oraz mające pierwszorzędne znaczenie interesy gospodarcze;
- umowy bilateralne Szwajcaria – UE sprawdziły się jako rozwiązanie realizowane w sytuacji, gdy upadł projekt członkostwa Szwajcarii w EOG, przesądziły o jej znaczącym gospodarczo-politycznym zbliżeniu z Unią, odsuwając w czasie konieczność rozstrzygnięcia kwestii członkostwa w UE, ale nie mogąc takiego rozstrzygnięcia zastąpić;
- przywiązanie do niezależności, neutralności oraz obawy przed utratą suwerenności, poczucie zagrożenia szwajcarskich rozwiązań systemowych, pozostają główną przyczyną negatywnego stosunku większości Szwajcarów do członkostwa w UE. Jednocześnie w systemie demokracji bezpośredniej wszystkie te rozwiązania powodują swego rodzaju paraliż establishmentu i struktur władz uniemożliwiający

² Takie podejście znajduje teoretyczną podbudowę m.in. w książce J. Czaputowicza, *Teorie stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 228.

działania mające na celu jakąkolwiek reformę systemu politycznego Konfederacji Szwajcarskiej.

Sformułowana teza główna dysertacji brzmi następująco: *polityka integracyjna Konfederacji Szwajcarskiej, oparta na umowach bilateralnych, mogła być z powodzeniem realizowana, dopóki koncepcyjnie powiązana była ze strategicznym celem członkostwa w Unii Europejskiej. Odstąpienie od tak definiowanego celu przyniosło skutek w postaci zasadniczego osłabienia dynamiki współpracy Szwajcarii i UE, co postawiło pod znakiem zapytania skuteczność bilateralizmu jako strategii szwajcarskiej polityki integracyjnej.*

Odejście rządu w Bernie od formułowanego w przeszłości strategicznego celu członkostwa w UE spowodowało, iż w stosunkach Szwajcaria - UE przez wiele lat trwał impas, głównie z powodu braku gotowości Szwajcarii do rozwiązania niektórych problemów rzutujących na współpracę, jak np. spór podatkowy, wymiana informacji międzybankowych (słynna szwajcarska tajemnica bankowa) czy brak akceptacji postulowanych przez UE rozwiązań instytucjonalnych. Przyczyniały się do tego także zakłócenia w realizacji umowy o swobodzie przepływu osób, w tym zwłaszcza wynik referendum z 9 lutego 2014 r., stawiający pod znakiem zapytania realizację zasady swobody przepływu osób, tym bardziej, że Szwajcara powołując się na werdykt referendum wystąpiła w lipcu 2014 r. do Komisji Europejskiej z formalnym wnioskiem renegocjacji wspomnianej umowy. Odrzucając wniosek, UE wskazała, iż swoboda przepływu osób stanowi jeden z filarów unijnej polityki, a rynek wewnętrzny i jego cztery wolności są niepodzielne. Z prawnego punktu widzenia UE miałyby podstawy do wypowiedzenia umowy, co prowadziłoby jednak automatycznie z mocy zapisów umownych do unieważnienia sześciu innych umów bilateralnych między UE i Szwajcarią.

Świadome zagrożeń dla stabilnego rozwoju współpracy, obie strony poszukiwały dróg wyjścia z impasu. Od maja 2014 r. prowadzone były negocjacje, mające na celu zawarcie ramowej umowy definiującej nowe instytucjonalne podstawy współpracy, co warunkowało podtrzymanie bilateralizmu jako podstawy rozwoju stosunków Szwajcarii z UE. W maju 2021 r. rozmowy te zakończyły się fiaskiem, po wycofaniu się z nich przez stronę szwajcarską. W rezultacie impas będzie się pogłębiał. Szwajcaria tracić będzie uprzywilejowaną pozycję w stosunkach z UE. Potwierdza to trafność sformułowanej w dysertacji tezy o stopniowym zaniku skuteczności paradygmatu rozwoju relacji na podstawie umów bilateralnych po odstąpieniu od realizacji strategicznego celu, jakim było do 2005 r. członkostwo w UE. Z tego powodu Szwajcarii nie udało się sfinalizować negocjacji bilateralnych z UE w żadnym nowym

obszarze, mimo żywotnego w tym interesu. Obciążeniem stały się warunki ukształtowane przez Brexit. Nastąpiło bowiem wyraźne usztywnienie stanowiska Unii Europejskiej, ale także Szwajcarii, która wykazywała obawy o utratę suwerenności w sprawach negocjacji handlowych. Perspektywa zawierania nowych porozumień bilateralnych tworzących podstawy dalszego udziału Szwajcarii w jednolitym rynku została oddalona przynajmniej na pewien czas. Jest dość oczywiste, że bez definiującego podstawy współpracy porozumienia w sprawach instytucjonalnych, rozwój relacji będzie istotnie utrudniony. W sytuacji, gdy obowiązujące umowy nie obejmują wielu sektorów, narastać będzie obciążenie dla współpracy w dziedzinie handlu, edukacji czy w zakresie wspólnych programów badawczych.

Konkludując należy podkreślić, iż UE i jej państwa członkowskie zaakceptowały drogę umów bilateralnych, jako przejściową podstawę prawną rozwoju wzajemnych stosunków, w przeświadczeniu, że z czasem doprowadzi to do pełnego członkostwa Szwajcarii w Unii. Ponieważ tak się nie stało, Szwajcaria i UE stanęły po zawarciu umów bilateralnych przed trudnym problemem redefinicji paradygmatu rozwoju wzajemnych stosunków z uwagi na wyczerpanie się potencjału strategii współpracy opartej na umowach bilateralnych (strategii bilateralizmu). Od samego początku polityka Szwajcarii nakierowana była na uzyskanie daleko idących powiązań natury gospodarczej, a jednocześnie na utrzymanie dystansu wobec wszelkich form integracji politycznej. Motywem takiego podejścia były obawy, że integracja polityczna oznaczałaby ograniczenie suwerenności Szwajcarii, w tym jej możliwości prowadzenia samodzielnej polityki handlowej wobec państw trzecich. Szwajcaria uzyskała w pewnym sensie potwierdzenie zasadności swojego stanowiska, gdy w 2013 r. jako pierwszy kraj europejski podpisała umowę o wolnym handlu z Chinami. Firmy ze Szwajcarii uzyskały nowe możliwości zwiększania obecności w Państwie Środka, jednakże korzyści z tego tytułu nie są wolne od ryzyka, którym w dzisiejszej sytuacji jest chociażby zagrożenie, że zostaną wciągnięte między wektory walki o hegemonię między Chinami i Stanami Zjednoczonymi.

Układ stosunków, jaki ukształtowany został między Szwajcarią i UE, nie ma odpowiednika w relacjach zewnętrznych Unii z państwami trzecimi. W obecnym stanie rzeczy Szwajcaria będzie traktowana przez UE w coraz większym stopniu jako państwo trzecie. Oznaczać to będzie rozciągnięcie perspektywy, utrzymującego się od 2005 r. impasu we wzajemnych stosunkach.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85 z późn. zm.).

Zainteresowania stosunkami międzynarodowymi habilitant sięgają czasu studiów, kiedy to jako student Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego napisał szersze opracowanie, a była nim praca magisterska, poświęcona stosunkom Polski i Czechosłowacji w latach 1918-1945.

W Polsce nauka o stosunkach międzynarodowych przez długi czas pozostawała subdyscypliną nauk o polityce, co niedostatecznie odzwierciedlało bogate tradycje badań stosunków międzynarodowych, w tym badań empirycznych, a w konsekwencji pomniejszało jej rangę i znaczenie. Zatem za historyczny należy uznać fakt, iż poczynając od października 2022 r., dzięki inicjatywie z jaką w 2021 roku wystąpiło Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, nauka ta zyskała status samodzielnej dyscypliny w dziedzinie nauk społecznych, co otwiera nowe perspektywy rozwojowe przed dyscypliną jako taką i licznym w naszym kraju środowiskiem badaczy.

Szerokie pole badawcze, jakie obejmuje nauka o stosunkach międzynarodowych sprawia, iż pozostaje ona dziedziną wysoce interdyscyplinarną, sięgającą do dorobku i aparatu badawczego m.in. takich nauk, jak historia, prawo, politologia, ekonomia, socjologia, geografia czy filozofia. Obok aspektów teoretycznych, stosunki międzynarodowe obejmują wymiar empiryczny, koncentrujący pracę na badaniu zależności i relacji praktycznych. Te ostatnie mają w pracy badawczej istotne znaczenie, głównie dla poprawnego rozpoznania przyczyn i skutków, a tym samym dla prawidłowego wnioskowania i antycypowania. Mając powyższe na uwadze rozpocząłem jako kolejny w moich zainteresowaniach naukowych kierunek badań nad problematyką regionu Azji i Pacyfiku. Istotnym impulsem był w tym przypadku fakt włączenia mnie w 2010 r. do zespołu pracowników Departamentu Azji i Pacyfiku Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a potem przeniesienie do pracy w ambasadzie RP w Singapurze.

Stosunkowo szybko uświadomiłem sobie wyjątkowość miejsca pracy i pobytu z punktu widzenia moich zainteresowań nauką współczesnych stosunków międzynarodowych, formalnie jako subdyscypliną nauk o polityce. Powzięte postanowienie o wdrożeniu pracy badawczej przyniosło rezultaty w postaci:

- 1) cyklu publikacji powiązanych tematycznie artykułów naukowych;
- 2) opublikowanej w 2022 r. w warszawskim Domu Wydawniczym Elipsa monografii zatytułowanej: *Współpraca strategiczno – polityczna i gospodarcza w regionie Azji i Pacyfiku*

po zakończeniu zimnej wojny.

Wspomnianą monografię oraz cykl powiązanych tematycznie artykułów mojego autorstwa (vide pkt. 5 wniosku) pragnę wskazać jako osiągnięcie naukowe, tworzące podstawy wystąpienia do Rady Doskonałości Naukowej o wdrożenie postępowania habilitacyjnego.

Badania opisane w mojej monografii stwarzają, w mojej skromnej ocenie, niezbędne przesłanki do uznania ich za spełniające ustawowe wymogi osiągnięcia naukowego, mającego znaczny wpływ na rozwój dyscypliny nauki o stosunkach międzynarodowych.

Region Azji i Pacyfiku, przede wszystkim z uwagi na wysokie tempo wzrostu gospodarczego, rosnącą wielkość wymiany handlowej i inwestycji, głębokie przeobrażenia cywilizacyjne, śmiałe projekty infrastrukturalne i urbanizacyjne czy imponujące rezultaty implementacji technologii cyfrowych, postrzegany jest jako rozwojowy fenomen, od dłuższego czasu przyciągający uwagę światowego establishmentu polityczno-gospodarczego, w tym przedstawicieli biznesu i inwestorów. Czynnikiem stymulującym prace badawcze nad regionem są m.in. jego specyficzne uwarunkowania, jak siła oddziaływania czynnika demografii, intensywna rozbudowa zdolności militarnych wielu państw, zaostrzające się spory terytorialno-morskie, zarysowująca się wizja sino-centricznego porządku, a zwłaszcza, przebiegająca z dużą intensywnością, rywalizacja wielkich mocarstw, która determinuje wysoką aktywność organizacji międzynarodowych, globalnych instytucji finansowych, międzynarodowych korporacji i firm, jak i wyspecjalizowanych struktur, w tym służb wywiadowczych i dyplomatycznych.

Wspomniana wysoka dynamika rozwojowa regionu Azji i Pacyfiku stanowiła silną inspirację badawczą także w moim przypadku, szczególnie w powiązaniu z możliwością obserwacji wspomnianego procesu z perspektywy Singapuru, a więc jednego ze znaczących centrów gospodarczych, ale także politycznych w regionie. Tworzyło to wyjątkowo sprzyjające uwarunkowania rozpoznania zarówno ogólnych prawidłowości, jak i bardziej szczegółowych aspektów tego rozległego i wielopłaszczyznowego procesu. Do szczególnie istotnych w tym względzie należała kwestia identyfikacji czynników, które stanowiły w przeszłości, bądź stanowią obecnie siłę sprawczą wysokiej dynamiki rozwojowej.

4.1. Omówienie głównego osiągnięcia naukowego

Swego rodzaju zacznem badawczym była analiza wybranych problemów stosunków międzynarodowych w regionie Azji i Pacyfiku, zawarta we wspomnianym cyklu artykułów, opublikowanych w polskich periodykach oraz pracach zbiorowych w latach 2013 – 2020. Były to m.in. integracja gospodarcza, rywalizacja mocarstw czy spory terytorialne w regionie Mórz

Wschodnio- i Południowochińskiego. W przypadku monografii, zagadnienie badawcze to strategiczno-polityczna i gospodarcza współpraca w regionie Azji i Pacyfiku, po zakończeniu zimnej wojny. W sensie merytorycznym, przyjęty podstawowy cel to naukowa analiza procesów i działań wybranych struktur, w tym zwłaszcza państw, uczestniczących we współpracy międzynarodowej, z uwzględnieniem ich doraźnych i dalekosiężnych interesów geopolitycznych, a także analiza ich wpływu na procesy kształtujące spójność regionu i jego pozycję w globalnym układzie sił. Należy podkreślić, iż w prowadzonych badaniach uwzględniono także wybrane i szczególnie istotne dla regionu oraz pokoju globalnego aspekty bezpieczeństwa międzynarodowego. Przemawiało za tym ich istotne znaczenie dla rozwoju współpracy międzynarodowej, w szczególności ich wpływ na przekształcenia układu sił w regionie i w skali globalnej.

Wzrost znaczenia regionu Azji i Pacyfiku potwierdza wiele wskaźników, w tym m.in. rosnący z roku na rok jego udział w światowym produkcie brutto, wysoki poziom obrotów handlowych i inwestycji, w tym FDI, tj. bezpośrednich inwestycji kapitałowych napływających do tego obszaru z zagranicy i będących ich źródłem, a także nośne inicjatywy i projekty integracyjne. Wśród tych ostatnich wspomnieć trzeba projekty tworzenia megaregionalnych stref wolnego handlu czy obejmujące region strategie polityki wybranych aktorów sceny międzynarodowej, jak np. amerykańskie strategie polityki wobec Azji i Pacyfiku czy Indo - Pacyfiku, sztandarowy globalny projekt chiński, jakim jest ogłoszona w 2013 r. przez przywódcę Chin, Xi Jinpinga, Inicjatywa Pasa i Szlaku (Belt & Road Initiative), strategia Japonii (Confluence of two Seas), strategia neutralności państw Azji Południowo - Wschodniej, wdrażana przez Indie strategia *Indo - Pacific Policy*, realizowana od 2014 r. strategia Federacji Rosyjskiej *Powrót na Wostok*, czy aktualizowane w ostatnim okresie strategie polityki zagranicznej Australii i Nowej Zelandii, a także przewartościowania w zakresie stosunków zewnętrznych wyspiarskich państw Południowo Zachodniego Pacyfiku.

Wspomniane procesy potwierdzają stawianą przez wielu badaczy tezę o przemieszczeniu się do regionu Azji i Pacyfiku globalnej grawitacji strategiczno-politycznej i gospodarczej. Biorąc pod uwagę znaczenie tych dziejowych przemian dla współczesnych stosunków międzynarodowych, przekształceń w regionalnym i globalnym układzie sił oraz z punktu widzenia perspektyw współpracy i międzynarodowego bezpieczeństwa, w monografii podjęto próbę zestawienia zarówno determinantów tego procesu, jak i pogłębionej analizy całego spektrum paradygmatów implementacji, w tym strategii realizacji interesów poszczególnych aktorów sceny międzynarodowej, po zakończeniu zimnej wojny.

4.2. Stan badań nad problematyką Azji i Pacyfiku (przegląd literatury)

Jak już wspomniano, od kilku dekad, a w szczególności w XXI wieku, problematyka Azji i Pacyfiku stanowi przedmiot szeroko zakrojonych badań naukowych zwłaszcza zagranicą, ale w coraz większym stopniu także w Polsce. Powstało wiele publikacji, prac analitycznych i opracowań eksperckich, poświęconych wybranym czy szczegółowym zagadnieniom regionu Azji i Pacyfiku. Jednakże w literaturze przedmiotu odczuwalny jest niedostatek prac uwzględniających korelację czynników politycznych i gospodarczych w stosunkach międzynarodowych. Szczególnie w polskiej nauce, problem powiązań między problematyką polityczną a ekonomiczną schodzi na dalszy plan, choć w zachodnim środowisku naukowym jest rozwijany od lat 70 XX wieku. Niedostatkami to brak opracowań, będących kompleksowym ujęciem zarówno aspektów politycznych, jak i gospodarczych całego regionu, w tym jego przestrzeni strategicznej - politycznej i - co ważne - z uwzględnieniem istotnej cezury, jaką stanowi zakończenie zimnej wojny. Wypełnieniem tej luki, przynajmniej w części, jest w moim skromnym przekonaniu jako autora, wspomniana wyżej monografia.

Chcę podkreślić że monografia w swym głównym nurcie nie jest poświęcona problematyce związanej z dyscypliną ekonomia gospodarcza czy finanse, ponieważ zasadnicze analizy dokonywane były poprzez pryzmat teorii stosunków międzynarodowych, przy czym niektóre rozważania i metody przynależą do dyscypliny międzynarodowe stosunki gospodarcze, jednakże w mojej pracy spełniają funkcję pomocniczą i zastosowano je np. do wyjaśniania dość specyficznej roli handlu w polityce międzynarodowej i międzynarodowej współpracy w regionie Azji i Pacyfiku.

Wiele, istotnych z punktu widzenia zainteresowań autora, publikacji ujętych zostało w pomieszczonej na końcu książki bibliografii, choć lista ta z pewnością nie jest kompletna. Badania w Polsce rozwijają się, poczynając od lat 90. XX w., a o ich dynamicznym rozwoju można mówić w odniesieniu do ostatniej dekady, przy czym dotyczy to zarówno badań, jak i dydaktyki obejmującej problemy współczesnej Azji i Pacyfiku. Stale rośnie grupa badaczy, specjalizujących się zarówno w teorii nauki o stosunkach międzynarodowych, jak i naukach społecznych poświęconych wspomnianemu regionowi. Zrealizowano wiele inicjatyw badawczych, w tym obejmujących problematykę poszczególnych krajów czy też subregionów Azji Wschodniej, co znacząco wspomaga dydaktykę w zakresie studiów azjatyckich.

Na przestrzeni ostatniej dekady pojawiły się prace, które przyciągały uwagę chociażby ze względu na nazwiska autorów. Należą do nich: J.S. Nye Jr. i jego książka *Do Morals Matter?*

Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump (2020), Kishore Mahbubani - *Has China Won? The Chinese Challenge to American Primacy* (2020), A.T. Hardy - *China versus the US: Who Will Prevail?* (2020), D. Dollar, Y. Huang, Y. Yao, *China 2049: Economic Challenges of a Rising Global Power* (2020), Xiaodi Ye, *Explaining China's Hedging to the United States' Indo-Pacific Strategy* (2020), W. R. Mead, *Transcript: Dialogues on American Foreign Policy and World Affairs: A Conversation with Former Deputy Secretary of State Antony Blinken* (2020), Khanna Parag, *The Future Is Asian* (2019), K. Clausing, *Open: The Progressive Case for Free Trade, Immigration, and Global Capital* (2019), N.R. Lardy, *The State Strikes Back: The End of Economic Reform in China?* (2019), B. B. Bernanke, T.F. Geithner, H.M. Paulson, *Firefighting: The Financial Crisis and Its Lessons* (2019), K.M. Campbell, *Competition Without Catastrophe*, Foreign Affairs, September/ October 2019, J.J. Mearsheimer, *Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities* (2018), Z. Brzezinski, *Strategiczna Wizja: Ameryka a kryzys globalnej potęgi* (2012), K.M. Campbell, *The Pivot, The Future of American Statecraft in Asia* (2016), J. deLisle i A. Goldsein, *China's Global Engagement: Cooperation, Competition, and Influence in the 21st Century* (2017), E. Fels, *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance* (2017), J. Woodward, *The US vs China Asia's New Cold War?* (2017), G. Allison, R.D. Blackwill i A. Wyne, *Chiny, Stany Zjednoczone i Świat w oczach Wielkiego Mistrza Lee Kuan Yewa* (2013), A.L. Friedberg, *A Contest for Supremacy; China, America and the Struggle for Mastery in Asia* (2011), F. Fukuyama, *Political Order and Political Decay, From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy* (2014), H. Kissinger, *World Order* (2014) oraz *On China* (2011), Ch.A. Kupchan, *No One's World: The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn* (2012), H.W. Maull, *The Rise and Decline of the Post-Cold War International Order* (2018), J.J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (2014), D. Shambaugh, *China Goes Global, the Partial Power* (2013).

W odniesieniu do polskich publikacji, nasuwa się uwaga, iż mimo rosnącego stale dorobku, powiększającej się grupy znakomitych teoretyków i analityków problemów Azji i Pacyfiku ciągle istnieje zapotrzebowanie na nowe prace. Dzieje się tak z uwagi na dużą dynamikę przekształceń, w tym odczuwalne w coraz szerszym odbiorze skutki procesu przemieszczania się grawitacji gospodarczej i strategiczno-politycznej z Zachodu w kierunku Wschodu, tj. do regionu Azji i Pacyfiku.

Polskie ośrodki akademickie, instytuty badawcze i think tanki, bezspornie, wykazać się mogą pokaźnym dorobkiem. W grupie tej szczególne miejsce zajmuje w międzyczasie zreorganizowany Instytut Stosunków Międzynarodowych UW, w tym prace prof. Edwarda

Halizaka, m.in. należąca już do swego rodzaju klasyki książka pt. *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku* (1999) czy późniejsza monografia zatytułowana *Wspólnota Pacyfiku a Wspólnota Wschodnioazjatycka* (2006). Z wymienionym ośrodkiem warszawskim kojarzą się nazwiska wielu innych, uznanych badaczy, jak prof. prof., Jan Rowiński, Mirosław Sułek, Bogdan Góralczyk oraz cała plejada badaczy młodszego pokolenia, w tym prof. Jakub Zajączkowski i dr Aleksandra Jarczeńska, pod których redakcją naukową powstała opublikowana w 2016 r. przeglądowa praca zbiorowa *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985-2015*. Znaczącym osiągnięciem analitycznym jest dwutomowa praca zbiorowa pod redakcją prof. Krzysztofa Gawlikowskiego i dr Małgorzaty Ławacz, *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku* wydana w 2004 r. oraz opublikowana 2020 r. książka pod ich redakcją naukową zatytułowana - *Prasa chińska o przemianach społecznych i kulturowych kraju w początkach XXI wieku*. Wymienić tutaj należy także prace ekonomisty, prof. Grzegorza Kołodki czy działalność i publikacje sinologa, Marcina Jacoby'ego prof. Uniwersytetu SWPS.

Prężne ośrodki badawcze w zakresie przedmiotowej problematyki funkcjonują na Uniwersytecie Jagiellońskim, a także na Uniwersytetach Łódzkim i Gdańskim. Istotnym wkładem w popularyzację wiedzy o problemach Azji i Pacyfiku są prace Bogusławy Drelich-Skulskiej, poświęcone procesom rozwoju gospodarczego Azji Wschodniej, w tym zagadnieniom integracji i wschodnioazjatyckiego regionalizmu. Z jej inicjatywy w 2011 r. zostało powołane na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu Centrum Badań Azji i Pacyfiku. Niezależnie od stale rosnącej w Polsce liczby publikacji poświęconych problemom Azji i Pacyfiku, ciągle istnieje zapotrzebowanie na kompleksowe opracowania syntetyzujące proces integracji czy ilustrujące wielowektorową dynamikę przekształceń układu sił, w tym stan rywalizacji o regionalne i globalne przywództwo między Ameryką i Chinami.

Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci sytuacja w zakresie postrzegania problematyki Azji i Pacyfiku w Polsce zmieniła się i to w sposób zasadniczy. Znakomicie odzwierciedla to fragment konstatacji autorstwa prof. Kamila Zeidlera, który podkreśla, iż „kilkadziesiąt, a nawet kilkanaście lat temu wąska grupa uczonych, specjalistów i ekspertów zajmujących się regionem Azji i Pacyfiku, uchodziła za dobrze przygotowanych hobbystów, zajmujących się czymś mało istotnym i jakże odległym, a przez to mało praktycznie doniosłym i co najwyżej kulturowo intrygującym. Dziś się okazało, że rola tego regionu świata jest pierwszoplanowa, a państwa takie jak Chiny, Japonia, Korea i inne są najważniejszymi graczami na globalnej scenie ekonomicznej i politycznej”³.

³ Zob. K. Zeidler, <https://skupszop.pl/region-azji-i-pacyfiku-w-latach-1985-2015-alekdandra-9788373837959> [dostęp 20.02.2021].

Obecnie znaczenie regionu znajduje odzwierciedlenie, tak w pracach badawczych naukowców młodszej generacji, jak i do pewnego stopnia także w świadomości polskiego establishmentu politycznego i gospodarczego. Zawdzięczać to należy w dużej mierze wysiłkom licznych indywidualnych naukowców, jak i zespołów badawczych oraz instytucji, jak Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawskie Centrum Stosunków Międzynarodowych, Katedra Studiów Azjatyckich Uniwersytetu SWPS, a także aktywności popularyzatorskiej takich znawców kultury i cywilizacji Azji Wschodniej, jak zmarły niedawno prof. Krzysztof Gawlikowski, przez długie lata redaktor naczelny czasopisma *Azja - Pacyfik* i moderator trwale obecnej w akademickim krajobrazie Warszawy instytucji pod nazwą *Debaty Azjatyckie*. Godny wspomnienia jest w tym miejscu organizowany corocznie przez Towarzystwo Azji i Pacyfiku Kongres Azjatycki w Toruniu. W całokształcie postrzegania problematyki Azji i Pacyfiku w Polsce oraz wszechstronnie rozszerzających się relacji z tym regionem za słabość należy uznać fakt, iż mimo wielokrotnych zapowiedzi resortu spraw zagranicznych, nie udało się dotychczas wypracować całościowej, ale także odpowiednio zdywersyfikowanej w odniesieniu do poszczególnych krajów polskiej strategii polityki na kierunku Azja – Pacyfik.

Istotnym wsparciem w pracy badawczej była bogata literatura, w tym publikacje powstałe w Azji, w Europie i w Stanach Zjednoczonych, gdzie działa największa liczba ośrodków badawczych i pracowników naukowych, ekspertów i analityków zajmujących się Azją i Pacyfikiem. Uwzględniono publikacje znanych ośrodków i instytucji, takich jak: Asia Foundation (<https://asiafoundation.org>), Council on Security Cooperation in Asia-Pacific (<http://www.cscap.org>), Foreign Policy Research Institute (<http://www.fpri.org>), National Bureau of Asian Research (<http://www.nbr.org>), Rand Corporation (<http://www.rand.org>), The National Committee on U.S. China Relations (<http://www.ncuscr.org>), Center for Strategic and International Studies (<https://www.csis.org>). Problematyka współpracy międzynarodowej, w tym zagadnienia integracji w regionie Azji i Pacyfiku znajduje szerokie odzwierciedlenie w czasopiśmie naukowych poświęconych stosunkom międzynarodowym. Szczególnie przydatne w tworzeniu monografii były czasopisma, w tym wydania internetowe: „Asia Europe Journal”, „Asia Pacific Review”, „Asian Affairs”, „Asian Economic Papers”, „Asian Perspective”, „Asian Security”, „Asian Survey”, „Australian Journal of International Affairs”, „Contemporary Southeast Asia”, „Current History”, „Foreign Affairs”, „Foreign Policy”, „Global Asia”, „International Organization”, „International Security”, „Pacific Affairs”, „The Pacific Review” oraz „The Washington Quarterly”.

Resumując, chciałbym podkreślić, iż rosnące na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci znaczenie regionu Azji i Pacyfiku, w tym Chin, jako wiodącego czynnika dynamiki gospodarczej i przekształceń w układzie sił przyciągało uwagę obserwatorów, think tanków i centrów badawczych, co prowadziło w skali międzynarodowej do pokaźnej ilości publikacji, prac analitycznych, opracowań eksperckich, poświęconych różnym, niekiedy bardzo szczegółowym aspektom, odnoszącym się do regionu Azji i Pacyfiku.

Badania obejmujące zagadnienia współpracy strategiczno-politycznej i gospodarczej prowadzone są generalnie w znacznie węższym zakresie i stanowią jedynie pewien wątek całokształtu badań Azji i Pacyfiku, a ponadto widoczna jest skłonność wielu badaczy do rozdzielnego traktowania problematyki politycznej i gospodarczej, co skutkuje nieuwzględnianiem istotnych dla całokształtu współpracy międzynarodowej, jednoczesnego oddziaływania czynników natury strategiczno- politycznej i gospodarczej. Stanowią one w przestrzeni międzynarodowej elementy składowe większej całości jaką są procesy, struktury oraz będące wynikiem uzgodnień działania podmiotów uczestniczących we współpracy międzynarodowej. Sytuacja ta powoduje, iż istnieją w tym zakresie znaczne potrzeby badawcze. Autor jest przekonany, iż zebrany materiał poszerza wiedzę zarówno, jeśli chodzi o czynniki determinujące wysoką dynamikę rozwojową regionu, jak i odnoszących się do całokształtu procesów natury gospodarczej, w tym regionalizacji, kierunków liberalizacji handlu, ale i tendencji protekcyjnych, rosnących wartości inwestycji, w tym FDI, tj. bezpośrednich inwestycji kapitałowych napływających do tego obszaru z zagranicy i będącego ich źródłem, a także sztandarowych inicjatyw i projektów integracyjnych.

Monografia pomyślana została przede wszystkim jako wypełnienie luki i dopełnienie badań, obejmujących szerokie spektrum realiów wspomnianego regionu, w tym praktyczne przejawy regionalizmu i multilateralizmu czy też motywowaną interesami strategiczno-politycznymi i gospodarczymi aktywność państw i innych aktorów stosunków międzynarodowych w płaszczyźnie regionalnej i globalnej. Wypada też podkreślić, iż istotną motywacją pracy badawczej był cel stworzenia monograficznego opracowania, z koncentracją na wyjątkowo specyficznych problemach międzynarodowej współpracy, obejmujących zarówno wymiar strategiczno - polityczny, gospodarczy, jak i wybrane aspekty bezpieczeństwa Azji i Pacyfiku. Realizując prace nad monografią autor postawił sobie za cel rozpoznać zarówno obiektywne czynniki wysokiej dynamiki rozwojowej, jak i aktualny stan relacji, w tym zwłaszcza napięcia i zagrożenia, główne wektory współpracy międzynarodowej, a także wyzwania przed jakimi stoją obecne w regionie światowe mocarstwa, ale także państwa średnie i małe.

Zastosowanie metody silnego wiązania kwestii współpracy strategiczno-politycznej oraz gospodarczej z ogólnymi trendami i stanem międzynarodowej współpracy powinno w przekonaniu autora gwarantować dogłębne rozpoznanie przyczyn jak skutków oddziaływania determinowanych interesami paradygmatów polityki całej plejady podmiotów stosunków międzynarodowych, składających się całościowy obraz regionu Azji i Pacyfiku. Nie bez znaczenia była także myśl o wyjściu naprzeciw potrzebom czytelników, zwłaszcza studentek i studentów studiów azjatyckich we wspomnianych ośrodkach akademickich, w tym także Uniwersytetu SWPS w Warszawie, gdzie autor prowadzi wykład, obejmujący teorię i praktykę stosunków międzynarodowych, zagadnienia geopolityki oraz międzynarodowych i regionalnych organizacji Azji i Pacyfiku.

4.3. Pytania i hipoteza badawcza

Mając na uwadze przedstawiony stan badań oraz uwzględniając przegląd literatury badawczej poświęconej problematyce Azji i Pacyfiku sformułowane zostały przez autora następujące pytania badawcze:

- 1) Jak wyjaśnić fenomen, którego egzemplifikacją jest fakt, że region Azji i Pacyfiku wszedł i utrzymuje się od dłuższego czasu na trajektorii dynamicznego wzrostu gospodarczego i w istocie epokowych przekształceń cywilizacyjnych?
- 2) Jakie czynniki uznać należy za kluczowe dla tworzenia systemu współpracy oraz procesu integracji gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku?
- 3) Jakie zagrożenia dla regionu Azji i Pacyfiku niesie ze sobą strategiczna rywalizacja Chin i Stanów Zjednoczonych oraz w jakim stopniu realna jest perspektywa zmiany status quo w zakresie globalnego porządku międzynarodowego znanego jako *Pax Americana*, na porządek *Pax Sinica*, rozumiany jako urzeczywistnienie wizji ładu z Chinami w roli światowego hegemonu?

W całokształcie pracy badawczej realizowano strategię prowadzącą do zdefiniowania miejsca regionu Azji i Pacyfiku w dokonującym się procesie przemian, rozpoznania jego najważniejszych czynników, w tym postępującej zmiany układu sił, jej wpływu na system współpracy międzynarodowej oraz paradygmatów polityki realizowanej przez uczestniczące we współpracy podmioty. Takie podejście determinowało orientację procesu badawczego w kierunku poszukiwania możliwości weryfikowania hipotez oraz uzyskania materiału dającego podstawy do sformułowania wyczerpujących odpowiedzi na pytania badawcze. Stanowiło to podstawę przyjęcia następującej hipotezy badawczej:

Będąca immanentnym składnikiem procesu integracji regionu Azji i Pacyfiku strategiczno-polityczna oraz gospodarcza współpraca napotyka na znaczące trudności

i zagrożenia ze względu na złożony kompleks uwarunkowań natury historycznej oraz krzyżujących się wektorów żywotnych interesów, uczestniczących w niej podmiotów, w tym mocarstw globalnych, co prowadzi do powtarzających się kryzysów i napięć, powodując spadek dynamiki rozwojowej i wzrost zagrożeń wobec osiągniętego poziomu społeczno-gospodarczej stabilizacji oraz bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie i na świecie, choć równolegle funkcjonuje przestrzeń, w której umacnia się synergia oddziaływania czynników politycznego i gospodarczego, kreujących regionalne środowisko, procesy i struktury, w których czynniki współpracy, przeważają nad czynnikami rywalizacji i konkurencji.

4.4. Założenia teoretyczno - metodologiczne

Cykl publikacji powiązanych tematycznie, jak i sama monografia powstały w oparciu o analizy współpracy międzynarodowej w regionie Azji i Pacyfiku z wykorzystaniem metody badawczej, polegającej na opisie zachodzących wielokierunkowych procesów, rozpoznania ich istoty oraz niejednokrotnie dialektycznych wzajemnych związków. W analizie wykorzystano m.in. metodę ilościowo-jakościową w celu uchwycenia specyfiki polityki państw uczestniczących we współpracy międzynarodowej oraz ustalenia ogólnych trendów, związków przyczynowych, antycypacji następstw i zakresu ich oddziaływania. Wspomniana metoda pomocna była w wypełnieniu ram obrazu regionu Azji i Pacyfiku konkretnymi danymi ilustrującymi stan relacji politycznych, licznych nurtów współpracy gospodarczej, w tym kierunków integracji gospodarczej, jak i roli organizacji międzynarodowych czy wybitnych jednostek (polityków, analityków, ekspertów, przedstawicieli środowisk biznesowych) w kreowaniu mechanizmów i strategii polityki realizowanej w przestrzeni strategiczno-gospodarczej wspomnianego regionu. Zastosowano ją także do rozpoznania kierunków dyskursu, obejmującego kluczowe zagadnienia współpracy strategiczno-politycznej, jak kwestia obecności mocarstw globalnych w regionie, dążenie Chin do uzyskania statusu potęgi morskiej, stosunki amerykańsko-japońskie i obawy niektórych krajów regionu związane z odbudowującą się siłą strategiczną Japonii, rosnąca rola Indii i jej perspektywiczny wymiar, zagrożenia będące skutkiem napięć w stosunkach amerykańsko-chińskich, wpływ zadawnionych nierozwiązanych kwestii (brak traktatów pokojowych) czy licznych sporów terytorialnych na Morzach Wschodnim i Południowochińskim.

Szczególnie ważna rola przypadła podejściu behawioralnemu i instytucjonalno-prawnemu, co polegało – odpowiednio – na analizie aktywności podmiotów, uczestniczących

we współpracy oraz wyznaczeniu pola badań tak, by obejmowało ujęte w ramy prawne konkretne strategie czy regulacje prawne, jak np. oficjalne strategie polityki czy liczne bilateralne i wielostronne umowy międzynarodowe.

Aby rozpoznać specyficzną, regionalną dynamikę współpracy po zakończeniu zimnej wojny i wskazać kluczowe momenty w jej rozwoju, zastosowano metodę retrospekcji i periodyzacji zarówno w odniesieniu do relacji między najważniejszymi aktorami sceny międzynarodowej, jak i niektórych przełomowych momentów w rozwoju wewnętrznym wybranych państw. Generalnie bowiem, we współpracy międzynarodowej w regionie Azji i Pacyfiku w dobie powojennej daje się wyróżnić, co najmniej, trzy wyraźnie zarysowane etapy rozwoju – pierwszy, obejmujący lata 1945-1956, następnie charakteryzujący się rywalizacją i destabilizacją sytuacji w regionie Azji Wschodniej w latach 1956-1979 oraz trwający do dzisiaj etap, którego cezurę wyznacza rok 1979, głównie z uwagi na rozpoczęte wówczas przełomowe reformy gospodarcze w Chinach, mające w ostatecznym rozrachunku wpływ na przekształcenia w globalnym układzie sił, co odzwierciedlały z jednej strony narastający kryzys w stosunkach Związku Sowieckiego i ChRL, a z drugiej rozpoczęta w 1972 r. faza normalizacji stosunków USA – ChRL.

Obok głównych pytań badawczych w całokształcie pracy badawczej, w tym zwłaszcza artykułów powiązanych tematycznie pojawiła się cała plejada pytań szczegółowych, w tym następujące:

- Jakie należałoby wdrożyć strategie, by wyeliminować negatywny wpływ całej gamy czynników, takich jak obciążenia historyczne, brak traktatów kończących drugą wojnę światową i wojnę koreańską, nierozwiązane spory terytorialne, silne zróżnicowanie rozwojowe regionu, by w efekcie wykluczyć urzeczywistnienie hipotezy Aarona Friedberga⁴, że „przeszłość Europy jest przyszłością Azji”. Rodzi to także pytanie o możliwości przełamania zagrażającej bezpieczeństwu rywalizacji potęg, skuteczne rozwiązanie napięć wokół zamrożonych konfliktów, nasilającego się nacjonalizmu, starć między liberalizmem a autorytaryzmem, z jednoczesnym wsparciem instytucji regionalnych, uczestniczących w procesie współpracy międzynarodowej.
- Jaki jest wpływ współpracy realizowanej w wymiarze bilateralnym i regionalnym na łagodzenie napięć i sporów, nierzadko zadawnionych, między wieloma państwami

⁴ Aaron Friedberg, autor wydanej dwie dekady temu książki *A Contest for Supremacy: China, America and the Struggle for Mastery in Asia*, rozważając perspektywiczny rozwój sytuacji międzynarodowej w regionie Azji i Pacyfiku sformułował pesymistyczną hipotezę, która suponuje, iż wojenna przeszłość Europy może być przyszłością Azji.

uczestniczącymi we współpracy?

- W jakim stopniu stan stosunków między wielkimi mocarstwami (Chinami, USA, Japonią, Indiami i Rosją) determinuje kierunki współpracy regionalnej, integracji gospodarczej, a także przyjazny klimat relacji międzynarodowych w regionie Azji i Pacyfiku?
- Co spowodowało, iż Japonia wyraźnie osłabiła strategię włączania /angażowania Chin? Czy nowa strategia Japonii jest adekwatna w odniesieniu do celu, jakim jest utrzymanie opartego na uznanych międzynarodowo zasadach porządku w regionie Indo-Pacyfiku? W jaki sposób i jakim kosztem można utrzymać porządek oparty na dotychczasowych regułach? Jaką rolę odgrywa odstraszanie w strategii Wolnego i Otwartego Indo-Pacyfiku?
- W jakim kierunku ewoluować będzie polityka USA wobec regionu i w jakim stopniu możliwe będzie utrzymanie ich dotychczasowej pozycji hegemonu determinującego, tak jak w przeszłości, kierunki współpracy w regionie. Jednocześnie jako swego rodzaju kontrapunkt istotne jest pytanie o stan szeroko rozumianych aktywów Chin i ich strategiczne cele w regionie oraz w skali globalnej.
- Czy w sytuacji zmiany założeń lub faktycznego wycofania się Stanów Zjednoczonych z globalnego przywództwa, rzeczywiście w dającej się przewidzieć przyszłości jedyną realną alternatywą byłaby międzynarodowa anarchia? Taka perspektywa motywowała niektórych przywódców (B. Clinton) do twierdzenia, że Ameryka stała się państwem „nieodzownym narodem świata”⁵.

By odpowiedzieć na wymienione główne pytania badawcze, wykorzystano szereg metod stosowanych w badaniach historii, politologii oraz w nauce o stosunkach międzynarodowych. Należą do nich analiza porównawcza, historyczna czy tzw. metoda decyzyjna, tj. skoncentrowana na ośrodku decyzyjnym oraz na procesie kształtowania strategii i jej realizacji. W prezentowanej monografii zastosowano kategorię porządku globalnego oraz porządku międzynarodowego głównie do oceny procesów wypełniających ramy stosunków międzynarodowych w regionie Azji i Pacyfiku oraz czynników determinujących ich stabilność. Podstawą teoretyczną były w tym wypadku powstałe także w polskiej nauce o stosunkach

⁵ *Transcript of the Remarks by President W. J. Clinton To People of Detroit*, United States Information Agency, 22 Oct. 1996, <https://www.nato.int/docu/speech/1996/s961022a.htm> [dostęp 21.02.2021]

międzynarodowych prace empiryczne i teoretyczne, odwołujące się do kategorii systemu międzynarodowego Józefa Kukułki, Ziemowita J. Pietrasia, Edwarda Haliżaka oraz Janusza Stefanowicza. Przegląd konkretnych zagadnień badawczych przeprowadzony został z zastosowaniem kontekstu teorii stosunków międzynarodowych, w tym prezentacji poglądów wybitnych polskich i zagranicznych badaczy, znawców nauki o stosunkach międzynarodowych, uznanych autorytetów w zakresie regionalizmu, paradygmatów polityki poszczególnych państw, w tym mocarstw globalnych, a także podmiotów uczestniczących w łańcuchach wartości. Prowadząc badania, autor podjął próbę zdyskontowania możliwości badawczych wynikających z aktywności zawodowej, będącej jego udziałem jako pracownika polskiej służby dyplomatyczno-konsularnej, szczególnie z lat 2011-2015, kiedy to jako radca – minister w Ambasadzie RP w Singapurze, odpowiedzialny był za obszar spraw ekonomiczno-handlowych.

Ramy wybranego zagadnienia badawczego, w więc wspomnianej strategiczno-politycznej i gospodarczej współpracy w regionie Azji i Pacyfiku po ustaniu zimnej wojny, obejmują kompleks problemów wymagających podejścia interdyscyplinarnego, a więc odwołującego się do metod typowych dla różnych dyscyplin nauk społeczno-humanistycznych. Podejście politologiczne gwarantuje z jednej strony zebranie wiedzy praktycznej, w tym rozpoznania pewnego obszaru rzeczywistości z jednoczesną antycypacją kierunku rozwoju. Ważną płaszczyznę interpretacji politologicznej stanowią m.in., dokonujące się współcześnie radykalne przekształcenia układu sił na poziomie regionów oraz w skali globalnej, których konsekwencją staje się kryzys ukształtowanego po zakończeniu zimnej wojny porządku międzynarodowego, w odniesieniu do którego rosnące w siłę mocarstwa artykułują z coraz większą siłą nieodzowność jego przebudowy. Ponadto, interpretacja politologiczna odgrywa istotną rolę edukacyjną poprzez nie tylko objaśnianie świata, ale też przybliżenie praw jego rozwoju.

Samodzielna już dzisiaj jako dyscyplina, nauka o stosunkach międzynarodowych pozostaje w kręgu nauk społecznych, w których niezwykle ważny element stanowią badania, służące gromadzeniu materiału empirycznego. Dlatego m.in. przedmiot analizy stanowią porozumienia międzynarodowe, zarówno wielostronne, przyjmowane przez grupę państw bądź zawierane w układzie bilateralnym. Przy analizie polityki zagranicznej takich podmiotów stosunków międzynarodowych, jak Chiny, Japonia, USA, Rosja, Australia, państwa ugrupowania ASEAN i wiele innych, przywołuje się dokumenty programowe i strategie działania, przy czym ze szczególną uwagą przeanalizowano raporty tworzone na potrzeby parlamentów, w przypadku USA raporty prezentowane podczas przesłuchań kongresowych, w

tym wystąpienia kluczowych przedstawicieli administracji odpowiedzialnych za prowadzenie polityki wobec regionu, natomiast w przypadku Chin dokumenty autoryzowane przez struktury Komunistycznej Partii Chin. Jednocześnie posłużono się danymi statystycznymi i opracowaniami przygotowanymi przez władze administracyjne wielu państw, jak i przez instytucje międzynarodowe: Azjatycki Bank Rozwoju, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy czy Komisję Gospodarczo-Społeczną Narodów Zjednoczonych ds. Azji i Pacyfiku (UNESCAP).

Przyjęta strategia badawcza przesądzała o stosowaniu metod badawczych stosowanych w naukach społecznych a szczególnie w politologii, w tym metody porównawczej przykładowo do analizy polityki wybranych państw regionu Azji i Pacyfiku, metody systemowej do analizy paradygmatów polityki zagranicznej, w tym współpracy, realizowanej przez uczestniczące w niej podmioty stosunków międzynarodowych, a także inne metody, jak monograficzna, prawno-empiryczna, instytucjonalna, historyczna, metoda analizy treści, analizy dyskursu oraz studium przypadku. Wśród wykorzystywanych przez autora technik badawczych znalazły się zapożyczone z zestawu metod socjologii, jak obserwacja uczestnicząca i strukturyzowany wywiad. Ta ostatnia polegała na licznych i wcześniej ukierunkowanych tematycznie rozmowach, w większości z przedstawicielami oficjalnych, głównie singapurskich, instytucji, agencji rządowych, ale także aktywnych na kierunku Azji i Pacyfiku struktur UE (Dyrekcja Generalna Komisji Europejskiej ds. Handlu), funduszy inwestycyjnych, korporacji, singapurskiego resortu handlu oraz resortu finansów, a także korpusu dyplomatycznego i think tanków.

Jako istotne badanie empiryczne w zakresie zdefiniowanego przez autora zagadnienia badawczego, wymienić należy systemowo prowadzoną w latach 2011- 2015 analizę stosunków polityczno-gospodarczych państw regionu Azji i Pacyfiku, w tym wyników oficjalnych spotkań i wizyt państwowych. W ramy badania o charakterze źródłowym wpisuje się także uczestnictwo w procedurach i negocjacjach umowy bilateralnej (odnowienie Umowy w sprawie likwidacji przypadków podwójnego opodatkowania Polska – Singapur) oraz wielostronnych traktatów UE – Singapur (*Umowa o wolnym handlu* oraz *Umowa o partnerstwie i współpracy*). Metoda empiryczna, tworząca podstawy szczegółowej obserwacji i analizy dyskursu mogła być realizowana m.in. poprzez uczestnictwo w licznych konferencjach międzynarodowych, poświęconych szerokiemu spektrum zagadnień, jak np. regionalizm Azji-Pacyfiku, kierunki integracji gospodarczej, wybrane obszary relacji ASEAN – wielkie mocarstwa, spory terytorialne na Morzach Wschodnim- i Południowochińskim, inicjatywa AIIB czy negocjacje megaregionalnych porozumień handlowych (TPP, RCEP,

FTAAP). Zgromadzony w ten sposób materiał badawczy był przedmiotem analiz, prezentowanych następnie w publikacjach w formie artykułów⁶, a w konsekwencji w istotnej mierze wpłynął na ostateczny wybór zagadnienia badawczego monografii jako opracowania obejmującego analizę całego spektrum zagadnień składających się na całościowy obraz relacji i współpracy w regionie Azji i Pacyfiku.

Cała plejada badaczy, podejmując wyzwanie, jakim z uwagi na czynnik skali oraz wskaźniki zmian jest region Azji i Pacyfiku, odwołuje się do różnych szkół i nurtów teoretycznych, co daje efekt różnorodności interpretacji funkcjonującego tam układu sił czy związków i relacji między aktorami systemu regionalnego, z odniesieniami do systemu globalnego. Stąd w końcowej części rozdziału pierwszego, zawierającego konceptualizację regionu w systemie światowym, pomieszczono uwagi będące spojrzeniem na wybrane układy relacji poprzez pryzmat głównych nurtów teoretycznych w nauce o stosunkach międzynarodowych.

W przekonaniu autora **szczególnie ważne osiągnięcie naukowe przedstawionej monografii stanowi analiza dynamiki międzynarodowego układu sił, w tym narastającego strukturalnego napięcia w relacjach supermocarstw, z rozważaniami nad możliwością uniknięcia wojny hegemonicznej.** Wykazano w niej, iż stosunki między supermocarstwami, co najmniej od 2012 roku weszły w fazę turbulencji i rozwoju przebiegającego po linii spirali, prowadzącej do wzajemnego obniżania poziomu zaufania i wzrostu negatywnego postrzegania. Postępujący w ostatniej dekadzie wzrost pozycji w międzynarodowym układzie sił mocarstwa pretendującego do hegemonii, choć nie mógł być kwestionowany, nie oznaczał ciągle osiągnięcia poziomu definiowanego w teorii stosunków międzynarodowych jako tzw. moment transferowego. Autor wielokrotnie podkreśla różnice między systemami politycznymi, ideologiami i wartościami, które z uwagi na ich zasadniczy i różnicujący cywilizacyjnie charakter, tworzą kluczową barierę, poważnie ograniczającą potencjał wzajemnego dostosowania się czy zbliżenia w relacjach obu supermocarstw. Za szczególny aspekt w całokształcie relacji uznaje się trudności w rozwoju wewnętrznym obu stron, które niejednokrotnie stanowią podłoże dla tendencji populistycznych, nacjonalistycznych i protekcjonistycznych, powodujących pogłębianie wzajemnej nieufności.

⁶ Chodzi o artykuły publikowane w czasopismach („Sprawy Międzynarodowe”, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”), na stronach internetowych Centrum Stosunków Międzynarodowych, a także w publikacjach zbiorowych: *Partnerstwo Transpacyficzne a Stany Zjednoczone Ameryki* [w:] *Chiny i Azja Wschodnia. Dziedzictwo w obliczu przemian*. Warszawa 2021; *Azja - Pacyfik: Integracja gospodarcza w impasie* [w:] *Gospodarka globalna w świetle wyzwań Industry 4.0*, J. Marszałek-Kawa, P. Chudziński, R. Miśkiewicz (red.), Toruń 2018; *Azja - Pacyfik: Kierunki integracji gospodarczej w świetle przekształceń w globalnym układzie sił*, [w:] *Azja w XXI wieku. Implikacje dla bezpieczeństwa globalnego*, E. Jendraszcak (red.), Warszawa 2017.

Klasyczna szkoła realizmu kładzie nacisk na dynamikę układu, który tworzą mocarstwo wschodzące (pretendent) i mocarstwo będące w pozycji nadrzędnej (hegemon). Rosnąca potęga pretendenta tworzy podstawy wejścia na trajektorię prowadzącą do destrukcji ugruntowanej potęgi mocarstwa hegemonicznego, chroniącego istniejącego, a ukształtowanego poprzez pryzmat jego interesów, porządku międzynarodowego. W rezultacie pojawia się sytuacja strukturalnego napięcia, które rośnie odpowiednio do dynamiki wzrostu potęgi pretendenta. Narastają wzajemne obawy i wrogość, co niemal nieuchronnie prowadzi do konfliktu.

Abramo F.K. Organski i Jacek Kugler definiują okres poprzedzający konflikt jako „moment transferowy”. W całej plejadzie realistycznych interpretacji, wskazuje się na nieuchronność konfliktu zbrojnego między Stanami Zjednoczonymi i Chinami. Takiej perspektywy nie niwelują oceny analityków, którzy uważają, iż żadna ze stron, tj. ani USA, ani Chiny nie chcą wojny, ale obie strony poszukują drogi do zwycięstwa, poprzez zmotywowanie drugiej strony do wycofania się na skutek uświadomienia przewagi militarnej i strategicznej determinacji. Rywalizacja między USA a Chinami w ciągu ostatnich lat nasiliła się i rozszerzyła, od konfliktów handlowych, kwestię Tajwanu, bezpieczeństwa na Morzu Południowochińskim, po obszar Południowo Zachodniego Pacyfiku. Łącznie jest to efekt wzrostu potęgi gospodarczej i militarnej Chin, które w długiej perspektywie niosą wyzwanie wobec istniejącego międzynarodowego porządku. Analitycy USA (D. Helvey, odpowiedzialny do niedawna za bezpieczeństwo Indo -Pacyfiku wiceminister w departamencie obrony.) artykułują obawy, iż w rywalizacji z Chinami Stanom Zjednoczonym grozi porażka, ponieważ ich historycznie niepodważalnej potędze morskiej zostało rzucone wyzwanie ze strony rosnących sił morskich, powietrznych i rakietowych Chin. Generalnie siły USA ciągle mają przewagę, ale Chiny dysponują na zachodnim Pacyfiku wieloma atutami, jak chociażby to, iż kampanię prowadziłyby w pobliżu macierzystych baz. Ogromne inwestycje Chin w zdolności morskie w ciągu ostatnich 25 lat zostały skutecznie wykorzystane, dzięki temu dziś mają one potencjał, aby spowodować ogromne straty po stronie amerykańskiej, w tym, jeśli chodzi o okręty i samoloty, gdyby były skierowane przeciwko Chinom.

Zakres materiału merytorycznego w dorobku przedstawicieli szkoły realizmu politycznego, w tym duża różnorodność interpretacji, ocen i antycypacji teoretyków, badających np. stosunki chińsko-amerykańskie z pozycji realistycznych, w tym w ujęciu nurtu radykalnego, tj. neorealistycznego, powoduje, iż autor wielokrotnie przywołuje podejście przedstawicieli tej szkoły. Przykładowo analiza polityki zagranicznej wiodących państw regionu prowadzona jest poprzez pryzmat narracji nurtu neorealistycznego, w tym autorstwa

Kennetha Waltza, ale też realizmu ofensywnego Johna Mearsheimera czy tzw. realizmu strategicznego Thomasa Schellinga. Nie oznacza to, iż inne nurty, w tym liberalny i neoliberalny czy konstruktywistyczny zostały pominięte. Wręcz przeciwnie zostały one włączone jako bardziej wszechstronne w porównaniu ze szkołą realizmu. Jeśli chodzi o podejście liberalne uwzględniono m.in. teorie neofunkcjonalizmu i współzależności (J. S. Nye Jr., R. Keohane, H. Kissinger). Z kolei podstawy i przewagi konstruktywistycznej interpretacji stosunków międzynarodowych przedstawiono poprzez opis procesu transformacji hegemonii, tj. przekształcenia porządku międzynarodowego, warunkowanego układem czynników tożsamości, będących podstawą wsparcia porządku aktualnie istniejącego. Na tej podstawie badacze (S. Vucetic) sformułowali tezę, że Chiny nie będą w stanie uzyskać pozycji hegemonu w perspektywie krótkookresowej.

4.5. Struktura monografii

W rozdziale pierwszym zarysowane zostały główne obszary problemowe regionu Azji i Pacyfiku oraz podjęta została próba konceptualizacji nie tylko w sensie dającej się wyodrębnić przestrzeni geograficznej regionu, ale także od strony strategiczno-politycznej i gospodarczej, w tym dokonujących się tam procesów integracyjnych, które podlegają transpozycji do regionalnego i globalnego układu sił. Wyjaśniono na czym polega fenomen regionu Azji i Pacyfiku, wskazując, iż jego źródłem pozostaje rosnący jego udział w kształtowaniu procesów strategiczno-politycznych i gospodarczych w wymiarze globalnym.

Ponadto w rozdziale tym zaprezentowano w skrótowym ujęciu teoretyczne podstawy prowadzonych badań, w tym podejście wybranych teoretyków, reprezentujących najważniejsze szkoły myślenia i interpretacji stosunków międzynarodowych oraz scharakteryzowano niektóre kierunki badań azjatyckich teoretyków nauki o stosunkach międzynarodowych. W założeniu chodziło o uzyskanie efektu poszerzającego analizę głównego zagadnienia badawczego niniejszej książki, a więc współpracy strategiczno-politycznej i gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku, poczynając od analizy procesu przemieszczania się geostrategicznej i gospodarczej grawitacji z Zachodu na Wschód, poprzez fenomen niezwykle silnej dynamiki rozwojowej regionu Azji-Pacyfiku, na strategicznej rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi i Chinami kończąc.

Autor przybliży najważniejsze aspekty ewolucji współczesnych azjatyckich badań nad teorią stosunków międzynarodowych na przykładzie Chin, Japonii i Korei Południowej. Pewne uogólnienie stanowi konstatacja, iż tak jak **nie istnieje ujednolicona zachodnia teoria stosunków międzynarodowych, również w Azji całokształt wysiłków teoretycznych nie może być zredukowany do jednego, jednorodnego podejścia** czy to w Chinach, Indiach,

Japonii, Republice Korei czy Azji Południowo-Wschodniej. Powstanie wschodnioazjatyckich społeczeństw dziedzictwa konfucjańskiego (Chiny, Korea Południowa, Japonia, Tajwan, Wietnam i Singapur) zainspirowało ogromną liczbę nowych badań empirycznych. Badania w zakresie stosunków międzynarodowych charakteryzuje wyraźna specyfika w poszczególnych państwach i kulturach, przy czym każdorazowo oddziałuje kontekst krajowy i międzynarodowy, a także jako cecha szczególna, rozległość dominacji państwa w sferze publicznej.

Istotnym wątkiem tego rozdziału jest regionalizm jako strategia współpracy międzynarodowej, przy czym wątki teoretyczne zestawione zostały z empirycznym ujęciem modelu i praktyki funkcjonowania regionalizmu w przestrzeni Azji i Pacyfiku. Zwrócono tutaj uwagę na specyfikę odróżniającą model azjatycki od doświadczeń amerykańskich czy europejskich, tym bardziej, iż całokształt regionalizmu azjatyckiego pozostaje do dzisiaj *in statu nascendi*. Przedmiotem analizy pozostaje proces integracji jako najbardziej zaawansowane stadium regionalizmu, przy czym autor prezentuje różnice w podejściu do tego procesu wśród badaczy, w tym odnoszące się do kryteriów ewolucji integracji z podziałem na pluralistyczne, funkcjonalne, neofunkcjonalne i federalistyczne.

Rozdział drugi naświetla główne czynniki, które ukształtowały porządek międzynarodowy, w tym kierunki współpracy i wzajemne relacje państw regionu Azji i Pacyfiku po kapitulacji Japonii we wrześniu 1945 r., kiedy stopniowo wdrożone zostały oddziałujące w całym regionie stymulatory wzrostu gospodarczego, a także powstał szerszy układ wielorakich więzi i relacji międzynarodowych, ogólnie definiowanych jako *Pax Americana*. Zbudowany dzięki amerykańskiej dominacji militarnej i gospodarczej ład zakotwiczony został w systemie sojuszy USA z Japonią, Koreą Południową i innymi partnerami w całej Azji. Przez dziesięciolecia Stany Zjednoczone pełniły w regionie rolę hegemonu – zapewniając bezpieczeństwo, gwarantując stabilność, promując otwarte dla handlu rynki, sojusze i współpracę polityczną. Był to porządek zorganizowany wokół „twardych” bilateralnych więzi bezpieczeństwa i „miękkich” więzi wielostronnych. Kluczową rolę stanowiły więc kwestie bezpieczeństwa, współpracy gospodarczej i politycznej. W całym regionie Azji i Pacyfiku postępował proces rozbudowy stosunków handlowych i do pewnego stopnia przemian demokratycznych, utrzymywał się mniej lub bardziej trwały pokój, choć brak było formalnych traktatów pokojowych, np. między Japonią i okupowanymi przez jej wojska w czasie wojny państwami regionu.

Szczególnie ważnym czynnikiem kształtującym obecnie porządek międzynarodowy w regionie stały się Chiny. Autor poświęca temu mocarstwu wiele miejsca, naświetlając

przełomowe wątki transformacji wewnętrznej i walki dyplomatycznej o pozycję międzynarodową Chin ludowych po II wojnie światowej. Z uwagi na toczącą się wojnę domową, Chiny kontynentalne nie mogły w pełni uczestniczyć w tworzeniu porządku międzynarodowego w Azji. Nie było to również możliwe bezpośrednio po zakończeniu konfliktu wewnętrznego i proklamowaniu Chińskiej Republiki Ludowej. Tym razem z powodu ograniczonego zakresu prawnomiędzynarodowego uznania nowego reżymu, którego dokonały jedynie kraje tzw. bloku wschodniego z ZSRS na czele, natomiast brak było takiego aktu ze strony Stanów Zjednoczonych, jak i innych państw zachodnich. W momencie wybuchu wojny koreańskiej, ChRL istniała zaledwie kilka miesięcy i ciągle potrzebowała działań, mających na celu ogólną stabilizację wewnętrzną, niemniej już w tym momencie czynnik chiński odgrywał istotną rolę w regionie, w tym na każdym etapie wojny koreańskiej. Stan swego rodzaju izolacji Chin komunistycznych utrzymał się aż do późnych lat siedemdziesiątych. Nieuznawane przez USA władze chińskie uciekały się w sprawach uznawanych za ważne do niekonwencjonalnych form oddziaływania kanałami nieoficjalnymi, systematycznie wysyłając informacje na temat swojego stanowiska, w tym ostrzeżenia pod adresem USA.

Ostatni fragment rozdziału poświęcony jest ożywionej w swoim czasie popularyzacji przez niektórych polityków i intelektualistów tzw. wartości azjatyckich jako wyróżnika regionalizmu Azji i Pacyfiku czy też czynnika kształtowania azjatyckiej tożsamości. W całości koncepcję wartości azjatyckich można postrzegać jako próbę poszukiwania skutecznych narzędzi przeciwko okcydentalizacji, a z drugiej strony kształtowania wrażliwości i odporności na wpływy cywilizacji Zachodu. W tym sensie wartości azjatyckie były racjonalizowane i definiowane jako czynnik kulturowy o *stricte* endogenicznym charakterze, silnie oddziałujący w zakresie wzrostu gospodarczego i porządku społecznego, a stąd wymagający szczególnej ochrony i promocji. Naświetlona została kwestia różnic między filozofią wartości azjatyckich i zachodniego liberalizmu, albo dokładniej różnic między zachodnim systemem wartości, liberalną demokracją i doktryną praw człowieka, a ich azjatycką hermeneutyką. Asertywne podejście rzeczników wartości azjatyckich wobec liberalizmu było inspiracją do intelektualnej debaty, w której miała miejsce analiza procesów społecznych i kulturowych oraz obejmujących polityczny rozwój krajów Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Wartości azjatyckie zajmowały przez długi czas ważne miejsce jako czynnik wysokiej dynamiki azjatyckiego wzrostu gospodarczego i stabilności politycznej. Swego rodzaju dekadencja całego ruchu umacniania wartości azjatyckich pojawiła się jako skutek kryzysu rynków finansowych w Azji w latach 1997- 1998.

Rozdział trzeci zatytułowany *Równoważenie potęg i międzynarodowego układu sił* zajmuje w strukturze pracy miejsce centralne, gdyż poświęcony jest szczególnie ważnym aspektom przekształceń regionalnego i globalnego układu sił, które otwierają perspektywę powstania nowego globalnego porządku międzynarodowego. Realność takiego kierunku zmian zyskała na sile poprzez konfrontację z kluczowym czynnikiem, jakim okazała się rosnąca potęga Chin, które w szybkim tempie rozwijały swoją gospodarkę, a także rozbudowywały zdolności militarne. Te ostatnie odzwierciedlał wprawdzie o wiele mniejszy niż jest to w przypadku USA, niemniej - jak dotychczas - niemal nieprzerwanie rosnący ich budżet wojskowy. Zwraca uwagę także powiększający się chiński arsenał nuklearny, zarówno pod względem wielkości, jak i zaawansowania. Według Pentagonu chińskie zapasy głowic nuklearnych wzrosną z 200 do 1000 do końca dekady. W połowie 2021 roku Chiny pomyślnie przetestowały naddźwiękowy pocisk zdolny do ominięcia amerykańskiej obrony przeciwrakietowej, ujawniając nieoczekiwaną przewagę nad Ameryką w tej najnowszej technologii.

Z perspektywy badaczy neo-realistycznego nurtu stosunków międzynarodowych, **obecny układ sił w relacji USA – Chiny kwalifikowany jest jako moment transferu potęgi**, w którym wzrost mocarstwa podążającego w kierunku hegemonii zbliża się do wielkości porównywalnej z siłą jaką dysponuje hegemon. Teoria uznaje taki stan za najbardziej niestabilny i podatny na konflikty, co empirycznie, wyjątkowo dobitnie potwierdził realny spadek składników współpracy i wzrost działań o charakterze nawskroś konfrontacyjnym, jak półtoraroczna wojna handlowa między USA i Chinami, zainicjowana przez administrację D. Trumpa, wraz z próbą stworzenia prawnego-strategicznej legitymizacji. Wprawdzie w nauce o stosunkach międzynarodowych dominują teorie hegemonii poprzez polityczną, ekonomiczną i militarną przewagę lub kontrolę jednego państwa nad innymi, ale jednocześnie powstanie potężnego ekonomicznie państwa teorie te uznają za spełnienie warunku *sine qua non* dla transferu potęgi, a więc obejmującego czynnik niezbędny do sprawowania hegemonii.

Jeśli chodzi o perspektywiczną pozycję Chin w porządku międzynarodowym analitycy formułują wiele hipotez, od antycypujących ich status globalnego hegemonu, poprzez silną pozycję w układzie multipolarnym, aż do całkowitego negowania takiej możliwości. Kierunek dokonujących się zmian odzwierciedla fakt, iż poczynając od drugiej dekady bieżącego stulecia, kierownictwo ChRL dokonało zmian w zakresie paradygmatu polityki zagranicznej ukształtowanego przez Deng Xiaopinga, którego istotą była powściągliwość w artykułowaniu ambicji mocarstwowych przy defensywnej postawie chińskiej dyplomacji w przestrzeni międzynarodowej. Obecnie chińską dyplomację charakteryzuje podejście na wskroś

ofensywne, wypełniające np. ramy strategii „nowego długiego marszu”. Chińczycy jako naród nie kryją dumy z osiągnięć swojego kraju, mając poczucie, że spełnia się marzenie pokoleń o Chinach dostatnich i dysponujących silną armią. W całościowym ujęciu stanowi to inspirację do strategicznej refleksji i rozbudza ambicje w kierunku przywództwa w skali globalnej. Chiny ujawniły do pewnego stopnia swoje nowe możliwości np. w zakresie gospodarki globalnej, gdy powołały do życia w 2015 r. Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), a także gdy ogłosiły swój sztandarowy globalny projekt, jakim jest Inicjatywa Pasa i Szlaku (BRI). Z perspektywy Waszyngtonu ten ostatni projekt postrzegany jest jako wyzwanie wobec *status quo* i element składowy wizji porządku *Pax Sinica*.

W tym obszernym rozdziale pomieszczone zostały także takie kwestie, jak polityka Japonii wobec przekształceń w regionalnym układzie sił, jej sojusz ze Stanami Zjednoczonymi, Australią i Indiami głównie w celu równoważenia rosnącej potęgi Chin.

Rozdział czwarty, poświęcony jest kwestii integracji gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku, w tym kierunkom aktywności Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), megaregionalnym projektom stref wolnego handlu, jak Partnerstwo Transpacyficzne (TPP) i jego modyfikacja w postaci Kompleksowego Progresywnego Partnerstwa Transpacyficznego (CPTPP), Kompleksowe Regionalne Partnerstwo Gospodarcze (RCEP) oraz Obszar Wolnego Handlu Azja-Pacyfik (FTAAP).

Na początku rozdziału przybliżono ugrupowanie ASEAN, będące najstarszą w regionie organizacją międzynarodową, podejmującą wysiłki na rzecz integracji regionu. Wyjaśniono m.in. specyficzny proces rozwoju ugrupowania, mającego swe początki we wspólnocie politycznej oraz kształtowanie podstaw późniejszej wspólnoty gospodarczej. Powolność w tym zakresie odzwierciedla fakt, iż status prawny, struktury organizacyjne, normy, wartości, cele oraz zobowiązania całego ugrupowania zostały formalnie zdefiniowane dopiero w przyjętej w 2007 r. Karcie ASEAN, a więc czterdzieści lat po utworzeniu ugrupowania jako takiego.

Dalej zaprezentowano szerokie spektrum oddziaływania wspomnianych projektów, będących czynnikiem w istotnej mierze kształtującym relacje w skali regionalnej i w niemałym stopniu także globalnej. Jednym z ważnych aspektów analizy pozostają kwestie wychodzące poza obszar *stricte* związany z wymianą handlową, a będące w swej istocie geostrategiczną rywalizacją o przywództwo w regionie, stanowiącym scenę, na której współcześnie rozgrywają się kluczowe kwestie nie tylko regionalne, ale wyznaczające nierzadko kierunek przekształceń w skali globalnej. Wokół inicjatyw TPP, RCEP i FTAAP, od początku koncentrowała się aktywność natury strategiczno-politycznej i dyplomatycznej, dawała o sobie znać rywalizacja wielkich mocarstw, potęgowana m.in. zaostrzającymi się sporami terytorialno-morskimi,

zarysowującą się wizją sino-centrycznego porządku w Azji czy japońskimi ambicjami odbudowy pozycji regionalnego mocarstwa. TPP i RCEP postrzegane były (niebezzasadnie) jako czynniki wsparcia amerykańsko-chińskiej rywalizacji o supremację w regionie Azji – Pacyfiku. Takie podejście odzwierciedla teza niektórych obserwatorów, iż istotą projektów integracyjnych w Azji była i jest rywalizacja o pozycję zapewniającą kontrolę zarówno członkostwa, jak i agendy negocjacji. Kontrola członkostwa to innymi słowy możliwość blokowania udziału w porozumieniu państwa będącego rywalem, co jest szczególnie ważne dla wiodącego i poszukującego gwarancji dla swojego przywództwa w ugrupowaniu hegemonu. Z tego punktu widzenia ani TPP, ani RCEP nie stanowią wyjątku, gdyż wiodące mocarstwa, tj. USA i Chiny, dążyły do wykluczenia siebie nawzajem, ażeby w ten sposób uzyskać swobodę w ustalaniu agendy.

W rozdziale tym uwypuklone zostały także przełomowe momenty dyplomatycznych zmagania o porozumienia, jak np. uruchomienie aktywności na rzecz realizacji projektu TPP przez administrację prezydenta B. Obamy, wejście do projektu Japonii, przyspieszenie i spowodowany przez nią impas w negocjacjach, czy także wysiłki B. Obamy o stworzenie aktu prawnego, umożliwiającego szybką ratyfikację porozumienia w ostatnich tygodniach jego prezydentury, założenie że porozumienie uzyska poparcie grupy przedstawicieli konkurencyjnego obozu politycznego i w końcu totalna porażka tej koncepcji na skutek zwycięstwa D. Trumpa w wyborach prezydenckich w USA i wycofanie Stanów Zjednoczonych z projektu jako takiego. Strategicznie nową sytuację w procesie funkcjonowania TPP bez USA (pozostałe jedenaście państw zmodyfikowało umowę i podpisało ją jako *Kompleksowe, Progresywne TPP*) tworzy przyjęcie do porozumienia Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii⁷ (31.03.2023) oraz formalnie zgłoszony we wrześniu 2021 r. wniosek akcesyjny Chin oraz Tajwanu, które oczekują na rozpatrzenie.

W przypadku RCEP zaskakujący moment stanowiło nieoczekiwane wycofanie się z projektu - w ostatniej fazie negocjacji - Indii. Rozdział zawiera również spojrzenie na analizowane empiryczne doświadczenia integracji z perspektywy teorii stosunków międzynarodowych. Zaprezentowane zostało podejście szkoły realistycznej, w którym RCEP i TPP interpretowane są jako przejaw i płaszczyzna rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi a Chinami oraz nurtu liberalnego, uznającego oba projekty za przejaw instytucjonalizacji

⁷*Conclusion of Negotiations on the Accession of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Comprehensive and Progressive Trans-Pacific Partnership*

<https://www.gov.uk/government/publications/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnershipcptpp-conclusion-of-negotiations/conclusion-of-negotiations-on-the-accession-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-to-the-comprehensive-and-progressive-trans-pac>

procesu współpracy regionalnej, będącego odpowiedzią na wspólne wyzwania i interesy krajów Azji i Pacyfiku. Jednocześnie zwrócono uwagę, iż niektórzy teoretycy sformułowali tezę o oddziaływaniu megaregionalnych umów handlowych w kierunku integracji państw o wysokim poziomie współzależności gospodarczej. Perspektywa teorii stosunków międzynarodowych wobec kwestii wzajemnego oddziaływania TPP i RCEP obejmuje także próby wyjaśnienia tego zagadnienia w oparciu o nową teorię tzw. regionalizmu konkurencyjnego (*competitive regionalism*).

Rozdział piąty traktuje o strategiach akomodacji dynamiki rozwojowej Azji i Pacyfiku, w tym w szczególności wzrostu potęgi Chin, która od co najmniej drugiej dekady XXI w. osiągnęła poziom determinujący postrzeganie Państwa Środka jako czynnika przekształceń, otwierającego perspektywę zmian w zakresie szeroko rozumianego *status quo*, także w odniesieniu do porządku międzynarodowego, najpierw w najbliższym otoczeniu regionalnym, a następnie w skali globalnej. Generalnie autor dąży w swoim wywodzie do identyfikacji kierunków zmian a następnie charakteryzuje strategie, uruchomione bądź to jako remedium, wobec wspomnianego czynnika zmian (USA, Japonia), bądź jako próby dyskontowania związanej z nim dynamiki rozwojowej (ugrupowanie ASEAN, Rosja, przez długi czas Australia, która dokonała w ostatnim okresie istotnych modyfikacji swojej strategii). Autor prezentuje silnie ugruntowane opinie o Stanach Zjednoczonych jako upadającej potędze, dotkniętej głęboką polaryzacją i kryzysami wewnętrznymi, nieobecną w regionie w sensie inicjatyw dyplomatycznych, z brakami w zakresie zdolności militarnych oraz niepewnymi zobowiązaniami odnośnie do obrony Tajwanu. Rosnące napięcia w relacjach amerykańsko – chińskich prowadzą do wniosku, iż asertywność Chin będzie się nasilać, a to z kolei daje podstawy do rekomendacji wdrożenia skoordynowanych wysiłków na rzecz odbudowy wiarygodności amerykańskich środków odstraszania.

Rozdział zawiera również prezentację strategii polityki Federacji Rosyjskiej, która dostrzega szansę dyskontowania wysokiej dynamiki rozwojowej Azji i Pacyfiku, w tym zawłaszcza współpracy z Chinami dla rozwoju własnej gospodarki, ale także z myślą o umacnianiu własnej pozycji jako mocarstwa. Autor przytoczył kluczowe fakty i założenia nowej rosyjskiej strategii polityki na kierunku Azja–Pacyfik, w szczególności te sformułowane przez Kreml po załamaniu się stosunków Rosji z Zachodem w 2014 r., po aneksji Krymu. Rosja kolejny raz przystąpiła do wdrażania koncepcji stymulowania rozwoju rosyjskiego Dalekiego Wschodu z myślą o przekształceniu tego bogatego w surowce naturalne, ale zapóźnionego infrastrukturalnie regionu w bramę otwierającą ekspansję Rosji w regionie Azji i Pacyfiku. W rozdziale pomieszczono także analizę układu relacji i interesów niektórych państw Azji Południowo-Wschodniej w kontekście rywalizacji mocarstw, wśród których obok USA i Chin występuje także Rosja, Japonia, Indie, Australia i Nowa Zelandia. Jest to proces wielowektorowy i niekiedy można mówić o dużych turbulencjach czy zaskakujących zwrotach

kursu politycznego niektórych państw regionu, co zilustrowano na przykładzie Indonezji i Filipin.

W ostatnim rozdziale monografii (szósty) przedstawione zostały czynniki i kierunki przebudowy architektury współpracy międzynarodowej w regionie Azji i Pacyfiku. Nowe instytucje współpracy, tworzone najczęściej przy wiodącej roli Chińskiej Republiki Ludowej, silnie oddziałujące w procesie zwiększania niezależności regionu Azji i Pacyfiku od globalnych instytucji finansowych, jak Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Oferując kredyty infrastrukturalne na dużą skalę (AIIB) czy rozwijając alternatywną platformę bezpieczeństwa (CICA), Chiny wkroczyły w nową, wyższą fazę umacniania swoich wpływów na scenie międzynarodowej. Stany Zjednoczone zachowują nadal pozycję globalnego supermocarstwa i w najbliższej perspektywie będą dominującą potęgą militarną Indo-Pacyfiku, z VII. Flotą Marynarki Wojennej, bazowaną w Japonii, siłami zbrojnymi stacjonującymi w Korei Południowej oraz w Australii. W ostatnich latach przekształcenia uwidoczniły się w regionie Południowo-Zachodniego Pacyfiku. Także tutaj coraz bardziej znaczącym podmiotem stała się ChRL, a to dzięki wymianie handlowej i turystyce, dyplomacji, pożyczkom i pomocy w rozwoju infrastruktury. Trendy te podważają wpływy tradycyjnie aktywnych mocarstw, głównie USA i Australii. Chiny sięgają nierzadko po klasyczną metodę w polityce mocarstwowej, jaką stanowi udzielanie pożyczek, tak jak to ma miejsce w przypadku kilku krajów, w tym Fidżi, Samoa, Vanuatu i Papui-Nowej Gwinei. W ograniczonym zakresie doszło do rywalizacji dyplomatycznej między ChRL a Tajwanem (Republika Chińska), co generalnie jest jednym z czynników motywujących władze w Pekinie do aktywności na Południowym Pacyfiku. Całości obrazu dopełnia fakt, iż region Południowo-Zachodniego Pacyfiku ma strategiczne znaczenie dla Stanów Zjednoczonych, ponieważ znajdują się tam kluczowe amerykańskie instalacje wojskowe, a państwa Pacyfiku są niezawodnymi sojusznikami we wspieraniu amerykańskich inicjatyw dyplomatycznych, zwłaszcza na forum ONZ. Inny problem, na który zwrócono uwagę, to zmiany klimatu i wzrost poziomu morza, wyzwania związane z nielegalnymi połowami i zrównoważonym rybołówstwem oraz kwestie związane z samostanowieniem i dekolonizacją.

4.6. Zakończenie, wyniki badań wraz z omówieniem odpowiedzi na pytania badawcze i weryfikacją hipotezy

Zakończenie jest podsumowaniem przeprowadzonej pracy badawczej, w centrum której pozostawał czynnik strategiczno- politycznej i gospodarczej współpracy w regionie Azji i Pacyfiku, oddziałujący zarówno w układzie bilateralnym, jak i transgranicznym bądź transregionalnym jako immanentny składnik procesu integracji regionu i jego coraz większego oddziaływania w skali globalnej. Odpowiedziano na pytania badawcze i zweryfikowano hipotezę badawczą, co stanowiło podstawę do sformułowania tezy naukowej.

Zastosowane metody i strategia badawcza pozwoliły odpowiedzieć na pytania postawione we Wstępie, a także umożliwiły zweryfikowanie hipotezy badawczej. I tak, w odpowiedzi na pierwsze pytanie, dotyczące czynników determinujących wysoką dynamikę rozwojową regionu, w tym wysoką stopę wzrostu gospodarczego Azji i Pacyfiku należy najpierw podkreślić, iż mogą one być identyfikowane w różnych perspektywach - długiej, średniej i krótkookresowej.

Analizując długą perspektywę łatwo zauważyć, iż od starożytności aż do czasów napoleońskich Azja miała najwyższy w świecie poziom rozwoju, o czym przesądzały, będące przez długi czas w światowej czołówce gospodarki Indii i Chin. Perspektywa średniookresowa prowadzi do wniosku, iż wysoka dynamika rozwojowa regionu miała swój początek już w pierwszej dekadzie XX w., kiedy po zwycięskiej wojnie z Rosją w 1905 r. Japonia weszła w fazę przyspieszonego rozwoju i intensywnej ekspansji gospodarczej. Po przegranej w II wojnie światowej i kapitulacji we wrześniu 1945 r. w Japonii stopniowo zostały wdrożone oddziałujące w całym regionie stymulatory wzrostu gospodarczego, powstał szerszy układ więzi i relacji międzynarodowych, składających się na porządek, ogólnie definiowany jako *Pax Americana*. Przez dziesięciolecia Stany Zjednoczone pełniły w nim rolę hegemonu - zapewniając bezpieczeństwo poprzez sojusze i polityczną współpracę, ale także gwarantując stabilność gospodarek poprzez promocję otwartych rynków.

W ramach współpracy strategiczno- politycznej i gospodarczej ważne miejsce zajmują umowy dwustronne, w tym zawarte przez państwa azjatyckie ze Stanami Zjednoczonymi traktatowe sojusze z Filipinami (1951), Republiką Korei (1954), Japonią (1960), Tajlandią (1962), Pakt Azji Południowo-Wschodniej – SEATO (1954), które obok gwarancji bezpieczeństwa otwierały nowe perspektywy rozwoju gospodarczego w oparciu o pomoc gospodarczą i - co istotne - dostęp do chłonnego rynku amerykańskiego. USA we współpracy m.in. z Wielką Brytanią uruchomiły ponadto program pomocowy pod nazwą *Plan Colombo (1950)* dla byłych kolonii brytyjskich w Azji w celu zmniejszania zapóźnień rozwojowych, zwłaszcza w sferze gospodarczej. Ze względu na charakter przedsięwzięcia (programem objęto 25 państw) Plan Colombo często jest porównywany do Planu Marshalla dla Europy. W efekcie,

w krótkim czasie pojawiły się przykłady wysokiego wzrostu gospodarczego także poza Japonią, tj. w innych krajach Azji, jak Korea Południowa, Hongkong, Tajwan, Singapur i następnie w niektórych krajach Azji Południowo-Wschodniej, w tym największym ludnościowo kraju tego regionu – Indonezji.

W okresie dwu ostatnich dekad kluczowym czynnikiem kształtującym dynamikę rozwojową regionu Azji i Pacyfiku stały się Chiny, które wyszły z izolacji i dzięki reformom, w ciągu niespełna trzech kolejnych dekad doprowadziły Państwo Środka do drugiego miejsca na świecie, po Stanach Zjednoczonych, pod względem wielkości PKB. Warto pamiętać, iż Chiny widziane retrospektywnie mają doświadczenia wiodącej w świecie potęgi gospodarczej i technologicznej. Jednak, poczynając od pierwszego dziesięciolecia XIX w. przechodziły fazę degradacji cywilizacyjnej. Gdy Zachód dynamicznie się rozwijał, Chiny zwrócone były do wewnątrz, dając się wyprzedzić w cywilizacyjnym rozwoju Zachodowi, głównie za sprawą rewolucji przemysłowej. Zwrot w poziomie rozwoju nastąpił dopiero w końcu lat 70. ubiegłego wieku, dzięki wdrożonym przez Deng Xiaopinga reformom, których trzon stanowiły mechanizmy gospodarki rynkowej, które okazały się skuteczne nawet przy zachowaniu istniejących tam realiów ustrojowych, w tym w komunistycznej nadbudowy. W ten sposób Chiny uruchomiły impulsy, płynące z różnych obszarów, które łącznie wytworzyły masę krytyczną w procesie przemian, utrwalając dynamikę wysokiego wzrostu gospodarczego i produkcji eksportowej, prowadzącej do sukcesywnego zwiększania rezerw walutowych i złota (odpowiednio - 3,2 bln USD i 2 tys. ton według danych z końca roku 2021).

Wśród czynników kształtujących wysoką dynamikę rozwojową regionu, wyjątkowo ważne miejsce zajmuje proces globalizacji. Ponad wszelką wątpliwość czynnik ten zaistniał nadzwyczaj silnie w przestrzeni Azji i Pacyfiku, uruchamiając proces powstawania typowych dla zliberalizowanego rynku współzależności (interdependence) sieci przepływu towarów, usług i czynników produkcji. Teoretyczne podstawy tego procesu sięgają teorii tzw. kosztów absolutnych (A. Smitha) czy bardziej zaawansowanej teorii kosztów komparatywnych (D. Ricardo). Świat przekonał się do wolnej wymiany towarów, usług i kapitału, co skutkowało także ostrą konkurencją między firmami i państwami, poszukującymi własnych przewag na rynkach regionalnych i na rynku światowym. Dla wielu zapóźnionych rozwojowo krajów Azji i Pacyfiku otworzyło to perspektywę walki z ubóstwem, jak i uzyskania pewnego poziomu zasobności. Mechanizmy globalizacji ożywiły gospodarki wielu państw, w tym Indii, Chin, Republiki Korei, Tajwanu, Singapuru oraz państw Azji Południowo-Wschodniej.

Kolejne drugie pytanie badawcze postawione we Wstępie, dotyczy gospodarczych aspektów współpracy, tj. kluczowych czynników integracji gospodarczej w regionie Azji i

Pacyfiku. Przeprowadzone badania komparatystyczne wykazały, iż w odróżnieniu od procesu integracji w Europie z silną rolą instytucji, **rozwój integracji gospodarczej Azji i Pacyfiku pozostawał w głównej mierze procesem wypełnionym dynamiką rynkową**, która prowadziła do tzw. preferencyjnych umów handlowych (PTA's) i tworzonych w układzie bilateralnym bądź wielostronnym stref wolnego handlu. Ponadto, w azjatyckim modelu integracji gospodarczej istotną rolę odegrała także budowa sieci produkcyjnych przez firmy korporacyjne, głównie z Japonii, Korei Południowej, Tajwanu oraz podmiotów w postaci ponadnarodowych korporacji (MNC). To ich ekspansja przynosiła efekty wzrostu inwestycji w poszczególnych sektorach, a w całości wspomagała rozwój regionalizmu gospodarczego.

Eksportowa produkcja wspomnianych sieci, przy wszystkich jej pozytywach miała też stronę negatywną w postaci uzależnienia Azji Wschodniej od popytu rynków zewnętrznych, w tym zwłaszcza rynku amerykańskiego. Stąd wyłoniła się potrzeba tworzenia przesłanek stabilnej dynamiki w procesie integracji gospodarczej, co rozwinęło kierunek na poszukiwanie i implementację mechanizmów stymulowania popytu wewnętrznego w celu stabilizacji wzrostu gospodarczego w regionie. Władze w Pekinie sformułowały w 2020 r. analogiczne cele w ramach tzw. strategii podwójnej cyrkulacji, w której innowacyjność pobudzać ma rynek wewnętrzny i w konsekwencji uniezależniać w znacznym stopniu chińską gospodarkę od kryzysów zewnętrznych. Obecne wysiłki na rzecz stabilizacji gospodarczej oznaczają nadal walkę o rynki zbytu, źródła dostaw surowców naturalnych, napływ środków finansowych, technologii oraz inwestycji.

W ramach współpracy strategiczno - politycznej i gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku znaczące miejsce przynależy kwestii liberalizacji handlu, postrzeganej jako jeden z czynników stymulujących wysoką dynamikę rozwojową regionu. Liberalizacja handlu stała się tam podstawowym mechanizmem, który stymulował integrację gospodarczą po zakończeniu zimnej wojny, a po rujnującym gospodarkę azjatyckie kryzysie finansowym lat 1997-1998, kreował inicjatywy podejmowane przez liczne kraje, w celu stworzenia zabezpieczeń na wypadek podobnych zagrożeń kryzysowych. W ten sposób w rezultacie praktycznych działań i wielostronnej współpracy, regionalizm Azji-Pacyfiku po 1998 r. umocniony został dzięki nowym instytucjom, zorientowanym na aktywność w sferze handlu, finansów i antykryzysowego zarządzania funduszami monetarnymi. Odzwierciedlały to także niektóre inicjatywy angażujące grupy państw, w tym utworzona w 1997 r. Strefa wolnego handlu ASEAN (AFTA) czy szczególnie ważna, funkcjonująca od 2010 r. wielostronna umowa w sprawie wymiany walut, znana jako Inicjatywa Chiang Mai (CMI).

Mając na uwadze wyniki badań, można stwierdzić, iż integracja gospodarcza w Azji Wschodniej ewoluowała przede wszystkim jako oddolny, nieformalny proces, stymulowany głównie przez rynki i uczestniczących we współpracy aktorów międzynarodowych. W tym sensie integracja Azji Wschodniej jest produktem bezpośredniej kooperacji i handlu, inwestycji zagranicznych oraz defragmentacji produkcji (szczególnie przemysłowej), realizowanych z wyprzedzeniem w stosunku do traktatów gospodarczych i porozumień politycznych, a do tego wykazujących wysoki poziom odporności na napięcia w stosunkach między głównymi potęgami w regionie. Rola koła zamachowego w latach siedemdziesiątych przypadła nowym gospodarkom uprzemysłowionym (*new industrialised economies*), jak gospodarka Korei Południowej, Hongkongu, Tajwanu, Singapuru. W okresie tym w krajach Azji Wschodniej miał miejsce szybki wzrost handlu wewnątrzregionalnego, przepływów inwestycyjnych oraz rozwój sieci produkcyjnych, co łącznie składało się na zjawisko określane jako „*Factory Asia*”. Poczynając od lat sześćdziesiątych XX w., czynnikiem rozwoju gospodarczego regionu Azji i Pacyfiku, były inicjatywy współpracy regionalnej oraz powoływane do życia organizacje międzynarodowe i instytucje finansowe. Wśród tych ostatnich wymienić trzeba takie, jak do dzisiaj z powodzeniem funkcjonujący Azjatycki Bank Rozwoju, Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), a po ustaniu zimnej wojny były to Wspólnota Gospodarcza Azji i Pacyfiku (APEC, 1989 r.) czy utworzone w 1994 r. Forum Regionalne ASEAN.

Analizując retrospektywnie kierunki współpracy pod kątem identyfikacji tych, które przetrwały do chwili obecnej, należy zwrócić uwagę, iż pierwsze symptomy korzystnych dla regionu zmian w sferze gospodarczej pojawiły się już w latach sześćdziesiątych, m.in. za przyczyną wspomnianej dynamiki gospodarczej Japonii. USA niespodziewanie traciły przewagę konkurencyjną i w roku 1971, po raz pierwszy od około 100 lat, odnotowały deficyt w bilansie handlowym, który pogłębił się w latach 80. Ten spadek konkurencyjności eksportu był skutkiem zmniejszającej się przewagi technologicznej gospodarki amerykańskiej. Firmy amerykańskie przegrywały w konkurencji z eksporterami japońskimi, zwłaszcza na rynku produktów przemysłowych zaawansowanych technologii, w tym urządzeń mechanicznych i elektronicznych. Tym samym Stany Zjednoczone wprawdzie stopniowo traciły przewagę konkurencyjną w handlu międzynarodowym, ale nie był zagrożony ustanowiony przez to hegemoniczne mocarstwo międzynarodowy porządek.

Jednym z następstw **azjatyckiego kryzysu finansowego lat 1997-1998** oraz **globalnego spowolnienia gospodarczego lat 2008-2009** były silne impulsy ożywiające współpracę zarówno gospodarczą, jak i strategiczno-polityczną, prowadzącą do intensywnego rozwoju regionalizmu Azji i Pacyfiku. W całokształcie współpracy istotnym elementem stała

się integracja gospodarcza, której kierunki odzwierciedlały najpierw liczne bilateralne umowy handlowe (*Preferential Trade Agreements*), a następnie umowy regionalne (*Regional Trade Agreements*). Wśród tych ostatnich szczególne znaczenie miały projekty megaregionalnych stref wolnego handlu – TPP, RCEP i FTAAP, koncentrujące wysiłki dyplomatyczne dużej grupy państw, m.in. z powodu impasu liberalizacji handlu w ramach Światowej Organizacji Handlu (*Runda Doha*). Ostateczny sukces projektu TPP zakłóciło wycofanie się z porozumienia w styczniu 2017 r. Stanów Zjednoczonych, co zmusiło pozostałe jedenaście państw – sygnatariuszy podpisanej w 2016 r. umowy TPP – do jej modyfikacji. W rezultacie Japonia, Brunei Darussalam, Malezja, Singapur, Wietnam, Australia, Nowa Zelandia, Kanada, Meksyk, Peru i Chile podpisały w marcu 2018 r. nową umowę pod nazwą Kompleksowe progresywne transpacyficzne partnerstwo gospodarcze (CPTPP). Swego rodzaju zaskoczeniem był fakt, iż we wrześniu 2021 r. Chiny zgłosiły formalny wniosek o akcesję do CPTPP, co stanowi jeden z dowodów pozytywnie weryfikujących postawioną w monografii tezę, iż wycofanie USA z projektu TPP oznaczało posunięcie łatwe do zdyskontowania przez mocarstwo, będące strategicznym rywalem Stanów Zjednoczonych, tj. Chiny. Dodajmy, iż w reakcji na tendencje protekcyjnistyczne w polityce administracji D. Trumpa, władze w Pekinie opowiedziały się za podtrzymaniem wysiłków na rzecz multilateralizmu, wolnego handlu i globalizacji, stając się paradoksalnie filarem wartości uznawanych za kanony międzynarodowego liberalnego porządku. Druga umowa w sprawie utworzenia megaregionalnej strefy wolnego handlu, RCEP, podpisana została we wrześniu 2020 r. przez 10 państw ASEAN, Chiny, Japonię, Republikę Korei, Australię i Nową Zelandię. Umowa ta weszła w życie w styczniu 2022 r., przy czym również w przypadku tego projektu odnotować należy liczne trudności i turbulencje, jak np. utrzymujący się przez długi czas impas w negocjacjach i fakt, iż wśród sygnatariuszy zabrakło, uczestniczących od początku w negocjacjach Indii, które jesienią 2019 r. niespodziewanie wycofały się z projektu.

Z dzisiejszej perspektywy za w pełni potwierdzoną i nadal aktualną należy uznać hipotezę konstruktywistów (S. Armstrong, P. Petri, Razeen Sally, Xinpeng Xu, Yu Sheng, P. Katzenstein i T. Shiraishi), wiążącą przyszłość integracji gospodarczej Azji i Pacyfiku ze zdolnością transformacji zliberalizowanych barier granicznych pojedynczych państw do systemu reform gospodarczych, obejmujących eliminację taryf i ceł na poziomie regionalnym. Modelową egzemplifikację takiej trajektorii stanowiły działania realizowane z woli politycznej licznej grupy państw Azji i Pacyfiku, ukierunkowane na pogłębioną liberalizację handlu poprzez stworzenie megaregionalnych stref wolnych od wszelkich barier handlowych, jak TPP i RCEP czy pozostające obecnie w stadium pewnego zawieszenia, porozumienie forsowane w

przeszłości przez Chiny, a adresowane do wszystkich państw APEC, tj. Obszar Wolnego Handlu Azja-Pacyfik. Trzeba podkreślić, iż zmiana paradygmatu polityki handlowej, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych pod rządami prezydenta D. Trumpa, ale także protekcjonizm w wydaniu premiera Indii, N. Modiego, oznaczały kolizyjny kurs w odniesieniu do wspieranego w ramach APEC „nowego regionalizmu”. Ten ostatni w ocenach ekspertów z uwagi na przewagę nad bilateralizmem otworzył perspektywy znacznego zmniejszenia kosztów wymiany handlowej. W ostatecznym rozrachunku zasadniczy kierunek integracji poprzez liberalizację handlu w płaszczyźnie regionalnej i globalnej został utrzymany, nawet jeśli proces ten napotykał na bariery i pozostawał w impasie.

Przekształcenia w układzie sił i rosnące znaczenie regionu Azji i Pacyfiku w skali globalnej wytworzyły presję ukierunkowującą strategiczno-polityczną współpracę na przebudowę architektury współpracy. Wschodzące potęgi gospodarcze (Chiny, Indie, Brazylia) artykułowały wielokrotnie niezadowolenie z działania globalnych instytucji finansowych, Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego czy Azjatyckiego Banku Rozwoju, a więc instytucji powołanych do finansowego wspierania projektów rozwoju gospodarczego. W tym kontekście wywodzący się z Azji krytycy podkreślali, iż przez dziesięciolecia funkcjonowania systemu Bretton Woods w istocie realizowana była dominacja Zachodu, wykorzystującego dysproporcje państw w zakresie procedur podejmowania decyzji w Banku Światowym i MFW.

Zwolennicy reform odwoływali się do argumentów, wskazujących na brak kompatybilności między wkładem do produktu globalnego i np. uprawnieniami w procedurach decyzyjnych światowych instytucji finansowych. Ponieważ zmiany w tym zakresie, w ocenie wspomnianych krytyków, nie były satysfakcjonujące, pojawiły się inicjatywy ukierunkowane na przebudowę architektury współpracy. Ugrupowanie państw BRICS powołało do życia Nowy Bank Rozwoju (NDB), a Chiny, mimo nieformalnie zgłaszanych zastrzeżeń USA, z sukcesem zrealizowały projekt utworzenia Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB), który zyskał poparcie kilkudziesięciu państw. Silny nurt przekształceń owego czasu odzwierciedlały także inne inicjatywy międzynarodowe, w tym Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW). Wymiar strategiczny Chiny nadały sztandarowemu projektowi znanemu pod nazwą *Inicjatywa Pasa i Szlaku* oraz rozwinęły współpracę w obszarze bezpieczeństwa Azji, aktywizując międzynarodowe porozumienie pod nazwą Konferencja Współdziałania i Budowy Środków Zaufania w Azji (CICA). Wspomniane inicjatywy i projekty zostały wdrożone i stały się częścią architektury współpracy w regionie Azji i Pacyfiku, z możliwością oddziaływania w skali globalnej.

Nieoczekiwanie, barierą w procesie integracji regionu Azji i Pacyfiku stał się kryzys w stosunkach Australii i Chin, co zmusiło władze w Canberrze do daleko idących przewartościowań w paradygmacie polityki wobec Chin. Skutkowało to chińską retorsją, w tym blokadą rynku dla australijskiego eksportu. W celu odbudowy poparcia sojuszników w regionie, nierzadko dryfujących w kierunku zacieśniania kooperacji z Chinami, rząd australijski ogłosił program zwiększonego zaangażowania dyplomatycznego i pomocy finansowej na rzecz rozwijających się krajów Południowo-Zachodniego Pacyfiku, by możliwe było uwolnienie ich od gospodarczej presji Chin. Jednocześnie zapowiedziano zwalczanie ekspansji firm technologicznych, jak chiński producent elektroniki użytkowej Huawei, wyeliminowany z rynku pod zarzutem gromadzenia danych wywiadowczych i udziału w realizacji celów geopolitycznych Państwa Środka.

Podsumowując, należy podkreślić, iż w regionie Azji i Pacyfiku osiągnięto w ciągu ostatnich pięciu dekad znaczące sukcesy gospodarcze. Setki milionów ludzi zostało wyrwanych z biedy, powstała klasa średnia, niektóre gospodarki osiągnęły poziom podnoszący je do rangi rozwiniętych. Na początku wspomnianego przedziału czasowego region był prawie całkowicie zależny od zagranicznego kapitału i know-how. Obecnie kilka gospodarek znajduje się w czołówce technologicznego postępu. Wszystko to wydarzyło się w ciągu zaledwie kilku pokoleń. Efekty, o których mowa były rezultatem procesu integracji z globalną gospodarką poprzez handel i bezpośrednie inwestycje zagraniczne (FDI), wysokie stopy oszczędności, duże inwestycje w kapitał ludzki i fizyczny oraz rozsądną politykę makroekonomiczną.

Trzecie pytanie badawcze dotyczy potencjalnych zagrożeń dla regionu Azji i Pacyfiku w związku z przybierającą na sile strategiczną rywalizacją – Chin i Stanów Zjednoczonych, jako mocarstw globalnych. W odpowiedzi należy podkreślić, iż rosnąca na przestrzeni ostatnich dekad potęga gospodarcza i militarna Chin, będących nośnikiem epokowych przekształceń w regionie, w tym w regionalnym układzie sił, jawi się jako autentyczne wyzwanie wobec globalnej supremacji Stanów Zjednoczonych. Następstwem jest rywalizacja, przebiegająca w warunkach szerzej zakrojonego wielowymiarowego procesu, tj. postępującego przemieszczania się ekonomicznej i polityczno-strategicznej grawitacji z Zachodu na Wschód, a nieodłączna dialektyka tego procesu tworzy zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego⁸.

Jedyne supermocarstwo, jakim ciągle pozostają Stany Zjednoczone, po raz pierwszy od zakończenia zimnej wojny, skonfrontowane zostało z koniecznością daleko idącej rekonstrukcji koncepcji swojej polityki zagranicznej, w tym zwłaszcza polityki wobec

⁸ Zob: *Asia Matters for America/America Matters for Asia*, <https://www.eastwestcenter.org/news-center/news-releases/east-west-center-launches-updated-asia-matters-america-publications-and> [dostęp 20.01.2021].

Chińskiej Republiki Ludowej. Proces ten trwa, a dotychczasowe paradygmaty polityki na kierunku Azja–Pacyfik, realizowane w ramach strategii *Pivot to Asia* czy *Free and Open Indo–Pacyfik* nie spełniły pokładanych nadziei. Niemniej, wielu badaczy podkreśla, iż jeśli nawet amerykański liberalizm został osłabiony i traci wpływy, do czego w ostatnim okresie walnie przyczyniła się polityka pod hasłem *America First* oraz polityka transakcyjna w stosunkach zewnętrznych Ameryki, to wizja świata liberalnego nadal pozostaje najbardziej wpływową światową ideologią i po okresie trudności może wejść w fazę renesansu.

Szczególnie ważne znaczenie w kontekście dokonujących się przekształceń w układzie sił przypada problemom gospodarki światowej. W ocenie Stephena S. Roacha, amerykańskiego ekonomisty, prof. Instytutu Spraw Globalnych na Uniwersytecie Yale oraz byłego dyrektora Banku Morgan Stanley-Azja⁹ gospodarki, chińska i amerykańska, pozostają w głęboko zakorzenionej współzależności. Oba mocarstwa łącznie wytwarzają blisko 40% światowego PKB, przypada na nie prawie jedna czwarta światowego handlu i jeszcze większy jest ich udział w handlu dobrami kapitałowymi. W związku z tym osłabienie więzi gospodarczych między USA a Chinami czy ostrzejsza forma w postaci rozłączenia obu gospodarek (*decoupling*), może spowodować szkody nie tylko dla Chin i USA, ale także dla reszty świata, ponieważ skutki mogłyby rzutować na łańcuchy dostaw, łańcuchy wartości, powiązania handlowe, finansowe i aktywność w zakresie zagranicznych inwestycji kapitałowych. Ponadto, potencjalne pęknięcia więzi amerykańsko-chińskich rysują obraz daleko wykraczający poza obszar gospodarki. Naruszenie układu równowagi sił globalnych może być początkiem nowej pełno wymiarowej zimnej wojny.

Zwycięstwo kandydata Partii Demokratycznej, Josepha R. Bidena Jr., w wyborach prezydenckich 2020 r. stworzyło wprawdzie podstawy antycypowanego przez wielu analityków powrotu do normalności, tj. odstąpienia od protekcjonizmu jako strategii zagranicznej polityki gospodarczej, przywrócenia multilateralizmu i liberalnych wartości, jednakże nie usunęło kluczowego wymiaru dzisiejszych stosunków amerykańsko-chińskich, jakim jest strategiczna rywalizacja Stanów Zjednoczonych i Chin. Jest ona rezultatem przekształceń w układzie sił, co sprawia, iż rozwój ich wzajemnych relacji przebiega po trajektorii typowej dla mocarstwa wschodzącego (Chiny) i będącego osłabionym, ale jednak ciągle globalnym hegemonem (USA). Dlatego przedmiotem dzisiejszych analiz teoretyków stosunków międzynarodowych, reprezentujących wszystkie nurty, jest zarysowanie perspektywy wspomnianego układu strategicznej rywalizacji. Jako zaangażowanych we

⁹ S.S. Roach, *The End of the US-China Relationship*, <https://www.fuw.ch/article/the-end-of-the-us-china-relationship/> [dostęp: 20.04.2021].

wspomniane deliberacje wskazano w monografii całą plejadę badaczy, od realistów i neorealistów przez liberalów i neoliberalów do konstruktywistów, a także tzw. szkołę chińską (Y. Huetong, Q. Yaqing). Sformułowali oni wiele hipotez, od jednoznacznie antycypujących sukces i pewny perspektywicznie status Chin jako globalnego hegemonu, przez układ konwergencji, tj. porządku międzynarodowego z ich silną pozycją w układzie multipolarnym, aż do całkowitego kwestionowania perspektywy osiągnięcia przez Chiny statusu mocarstwa hegemonicznego w skali globalnej.

Zaangażowanie USA w regionie Indo-Pacyfiku uzyskało najwyższy priorytet także w koncepcji polityki zagranicznej prezydenta J. Bidena. Znajduje to pełne odzwierciedlenie w inspirowanych przez USA kierunkach współpracy strategiczno- politycznej i gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku. Mierząc się z wyzwaniami wobec strategicznego prymatu Ameryki, w tym przede wszystkim ze strony Chin i Rosji, administracja J. Bidena ogłosiła w lutym 2022 r. własną strategię Indo-Pacyfiku, zdefiniowaną przez sekretarza stanu Antony'ego Blinkena jako „zintegrowane odstraszanie”. Generalne jej założenia to stworzenie możliwości dyskontowania potencjału jakim dysponują USA oraz ich sojusznicy, gotowi do zaawansowanej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, w tym interoperacyjności w sferze militarnej.

Wobec wspomnianego braku traktatów pokojowych i licznych zadawnionych konfliktów w stosunkach między niektórymi państwami regionu Azji i Pacyfiku, **problem podtrzymania pokoju był w przeszłości i pozostaje nadal pierwszorzędną kwestią** w agendzie współpracy politycznej i bezpieczeństwa międzynarodowego. Strategiczna rywalizacja między Stanami Zjednoczonymi a Chinami powoduje, iż tak, jak kryzysy militarne stały się bardziej prawdopodobne, również poważny konflikt zbrojny nie jest już li tylko kwestią teorii, jak twierdzili autorzy licznych analiz w przeszłości.

W ramach daleko idącej modernizacji Armii Ludowo-Wyzwoleńczej Chiny opracowały skonkretyzowaną wizję, będącą scenariuszem takiego konfliktu. Z kolei Stany Zjednoczone podjęły wysiłki na rzecz zdefiniowania podstaw spójnej riposty na potencjalną chińską próbę przekształcenia regionalnego porządku przy użyciu sił zbrojnych. Chociaż – jak podkreśla wielu obserwatorów - wojna nadal jest mało prawdopodobna, świadomość takiego zagrożenia jest obecnie większa niż kiedykolwiek w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Wprawdzie, ekspert londyńskiego IISS i były pracownik brytyjskiego SIS, Nigel Inkster¹⁰, uważa, iż nie można

¹⁰ Nigel Inkster jest starszym doradcą do spraw cyberbezpieczeństwa i Chin w londyńskim IISS. Jest także komisarzem Globalnej Komisji ds. Stabilności Cyberprzestrzeni i autorem publikacji *China's Cyber Power* (IISS, 2016) i najnowszej *The Great Decoupling: China, America and the Struggle for Technological Supremacy* (2021).

wykluczyć, że obecny okres względnego pokoju między wielkimi mocarstwami przetrwa do lat trzydziestych i później w XXI w., jednakże opatruje on swoją wizję zastrzeżeniem, iż nie można przyjąć, że tak się stanie na pewno. Rywalizacja między Stanami Zjednoczonymi a Chinami ma wspólne charakterystyczne cechy wcześniejszych konstelacji, podatnych na wojny geopolityczne. Taki kierunek myślenia wyznaczają m.in. naciski strukturalne i coraz bardziej konfrontacyjna polityka, tym bardziej, że relacje USA – Chiny, w ujęciu teorii stosunków międzynarodowych, wchodzą w tzw. fazę transferu potęgi, w której konflikt militarny zyskuje największe prawdopodobieństwo. Chociaż wojnę - jak wspomniano - uznaje się za mało prawdopodobną, istnieje wiele potencjalnych ścieżek prowadzących do konfliktu zbrojnego na przestrzeni bieżącej czy następnej dekady. Niektóre z tych ścieżek nie wymagają formalnej decyzji o eskalacji do poziomu konfrontacji militarnej na pełną skalę, ponieważ - jak się uważa - do katastrofy globalnej wojny może doprowadzić seria drobnych błędów czy tzw. pomyłek kalkulacyjnych.

Chiny dały wyraz zaniepokojeniu, którego źródłem stała się aktywność administracji prezydenta J. Bidena, idąca w kierunku tworzenia szerokiej koalicji państw całego demokratycznego świata z myślą o wspólnym równoważeniu rosnących wpływów Chin. Tego rodzaju obawy strony chińskiej umocniło, zainicjowane przez prezydenta Bidena krótko po objęciu przez niego urzędu, najpierw z uwagi na pandemię w formie wirtualnej, pierwsze w historii spotkanie na szczycie z udziałem przywódców Indii, Japonii i Australii, a następnie we wrześniu 2021 r. spotkanie w tym samym składzie, ale już z ich fizyczną obecnością w Białym Domu. Spotkania te dobitnie bowiem potwierdziły, że Indo-Pacyfik jest kluczowym kierunkiem polityki zagranicznej USA jako supermocarstwa, a QUAD formatem sojuszu i dialogu w sprawach bezpieczeństwa oraz równoważenia potęgi i rosnących wpływów Chin. Swego rodzaju cień na spójność tego układu rzucają relacje Indie – Rosja, w tym zakupy rosyjskiego uzbrojenia (systemu rakietowego S-400, wielozadaniowych śmigłowców Ka-226) mimo zastrzeżeń strony amerykańskiej, będących pochodną ustawy – *Countering America Adversaries Through Sanctions Act* (CAATSA). Nową jakość w tej płaszczyźnie tworzą zawarty we wrześniu 2021 r. trójstronny strategiczny sojusz obronny między Australią, Wielką

Przed dołączeniem do IISS przez ponad 30 lat służył w brytyjskiej tajnej służbie wywiadowczej (SIS), a przed przejściem na emeryturę pełnił funkcję zastępcy szefa i dyrektora ds. operacji oraz wywiadu.

Brytanią i USA (AUKUS)¹¹ oraz podpisana 13 grudnia 2021 r. przez Republikę Korei i Australię historyczna umowa obronna¹².

Strategiczna rywalizacja Stanów Zjednoczonych i Chin to główny, obecnie i perspektywnie, czynnik kształtujący stosunki międzynarodowe także w Azji Południowo Wschodniej, tj. subregionie Indo - Pacyfiku. Stawia to na porządku dnia państw tego regionu potrzebę realistycznej oceny politycznych intencji Chin, jak i perspektyw obecności i zaangażowania USA. Chiny postrzegają region Azji Południowo Wschodniej jako własną strefę wpływów, biorąc za podstawę ich rosnącą obecność natury gospodarczej, w tym zwłaszcza dominację w wymianie handlowej. Z kolei USA pozostają istotnym czynnikiem w płaszczyźnie bezpieczeństwa, co potwierdzają formalne sojusze z Filipinami oraz Tajlandią, porozumienia o strategicznym partnerstwie z Singapurem (odnowione w 2019 r.), Indonezją, a także Wietnamem. Wiele wskazuje na to, iż ten stan rzeczy będzie petryfikowany, a relacje chińsko- amerykańskie także w przyszłości będą kluczowym czynnikiem determinującym układ sił i rozwój współpracy międzynarodowej w regionie. ASEAN nie wypracował wspólnego stanowiska wobec chińskiej Inicjatywy Pasa i Szlaku, ale wyzwaniem dla ugrupowania jest także koncepcja Indo-Pacyfiku, spychająca ugrupowanie na pozycje strategicznej peryferii, niezależnie od wysiłków dyplomacji amerykańskiej, mającej na celu rozwianie wszelkich obaw w tym zakresie. Narracja dominująca w kręgach amerykańskich think-tanków, wskazuje na potrzebę stworzenia zawansowanego programu handlowego, w przekonaniu, że będzie to kluczowe dla przeciwdziałania wpływom gospodarczym Chin i ich pozycji jako mocarstwa regionalnego w Azji Południowo Wschodniej. Takie podejście USA nie spełnia oczekiwań państw regionu, których nie satysfakcjonuje aktywność USA wynikająca jedynie z potrzeby konfrontowania wpływów Chin. Zabiegają o gotowość uczestnictwa USA w definiowaniu kierunków rozwoju handlu i gospodarki cyfrowej, argumentując, iż ASEAN to najszybciej rozwijający się region świata. Niezależnie od tego istnieje świadomość, że zaangażowanie Ameryki w Azji Południowo Wschodniej, to kwestia konkurencyjnych priorytetów amerykańskiej polityki zagranicznej. Bowiem jako wielkie mocarstwo, USA mają interesy, które z definicji są globalne i mają rozległy charakter. Biorąc pod uwagę ograniczone

¹¹ Niektórzy obserwatorzy (A. Lukin z Uniwersytetu we Władywostoku) wyrażają opinię, iż jest jedynie kwestią czasu, kiedy do tego trójstronnego sojuszu przystąpi Japonia, co spowoduje, iż zmieni on nazwę na JAUKUS. Pojawienie się takiego ugrupowania wzmocniłoby USA w dążeniu do ograniczania rosnących wpływów Chin w regionie Indo-Pacyfiku, ale może również być impulsem do utworzenia RUCNDPRK, obejmującego Rosję, Chiny i Koreę Północną. Zob.: Pacific Forum, <https://pacforum.org/publication/pacnet-59-jaukus-and-the-emerging-clash-of-alliances-in-the-pacific> [dostęp 20.01.2022]

¹² Australia- ROK: Comprehensive Strategic Partnership, <https://www.pm.gov.au/media/australia-rok-comprehensive-strategic-partnership>

zasoby Ameryki, rozstrzygnięcie dotyczące zakresu uwagi wobec każdego regionu lub kwestii, zależy ostatecznie od tego, jak ważne jest to w całokształcie kalkulacji geopolitycznych i ekonomicznych, których dokonuje administracja w Waszyngtonie. W ciągu prawie sześciu dekad istnienia, ASEAN kształtował stosunki między krajami Azji Południowo-Wschodniej, stabilizując bezpieczeństwo i ostatecznie uzyskując status głównego aktora w tworzeniu szerszej architektury współpracy. Poprzez proaktywną pomoc w stabilizacji pokoju i bezpieczeństwa – wnosząc wkład netto w bezpieczeństwo Indo-Pacyfiku – ugrupowaniu ASEAN udało się zagwarantować bezpieczeństwo własne, pomimo niekorzystnej dynamiki geopolitycznej poza Azją Południowo Wschodnią. Perspektywicznie, jak to sformułował były minister spraw zagranicznych Indonezji, Marty Natalegawa, stowarzyszenie ASEAN powinno z przekonaniem realizować strategię, wychodzącą z założenia, iż podczas gdy współzawodnictwo i geopolityczna rywalizacja stanowią stan faktyczny, konflikty nie są nieuniknione. Ugrupowanie posiada potencjał, by przyczyniać się do wzmocnienia stabilności strategicznej w regionie Indo-Pacyfiku, m.in. poprzez przeciwdziałanie realnemu zagrożeniu konfliktem na skutek deficytu zaufania między państwami i realnym ryzykiem konfliktu z powodu pomyłki kalkulacyjnej. Ponadto winno ono dążyć do promowania w regionie dynamicznej równowagi, zakotwiczonej w pojęciu wspólnego bezpieczeństwa i przewidywalności w polityce państw, a nie nastawionej na tzw. równowagę sił¹³.

Wspomniane trzecie pytanie badawcze dotyczy także oceny przesłanek, wskazujących z jednej strony na słabnącą pozycję Stanów Zjednoczonych w regionie Azji i Pacyfiku oraz w wypełnianiu ich roli mocarstwa hegemonicznego, z drugiej zaś dających podstawy do antycypowania przekształceń układu sił w kierunku porządku *Pax Sinica*, oznaczającego urzeczywistnienie wizji globalnego ładu z Chinami w roli hegemonu.

Analizując aktywa Chin, należy wskazać na fakt, iż ich rosnąca potęga gospodarcza i wojskowa pozostaje od dłuższego czasu kluczowym czynnikiem, kształtującym rozwój stosunków międzynarodowych w regionie i w skali globalnej. Chiny mają dzisiaj silny wpływ na struktury systemu międzynarodowego i układ sił, dynamikę polityczną i bezpieczeństwa w Azji, wzorce transgranicznej aktywności gospodarczej, materializujące się w sferze międzynarodowych stosunków gospodarczych i bezpieczeństwa (FTAAP, RCEP, BRI, AIIB, SCO, CICA). Na przestrzeni dwu ostatnich dekad rola Chin w tworzeniu ładu międzynarodowego, zwłaszcza w skali regionu Azji i Pacyfiku, ale także w skali globalnej znacząco wzrosła, co odzwierciedlają także ich nośne projekty transregionalne, jak Inicjatywa

¹³ M. Natalegawa, *Securing ASEAN'S Security Amidst Geopolitical Divides*, RSIS Commentary No. 134/2022 dated 27 December 2022.

Pasa i Szlaku (BRI) czy powołane do życia globalne instytucje finansowe, jak Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych. Wszystko to prowadzi do wniosku, że Chiny podążają trajektorią prowadzącą do statusu supermocarstwa, z możliwością zajęcia miejsca, przynależącego obecnie do Stanów Zjednoczonych, nawet jeśli wcześniej przyjdzie im mierzyć się z licznymi wyzwaniami, jak system wspierania innowacji, problem starzejącej się populacji, globalne zmiany klimatyczne i ochrona środowiska naturalnego¹⁴, a także doskonalenie oddziaływania przy wykorzystaniu instrumentu jakim jest *soft power*.

W odniesieniu do Stanów Zjednoczonych należy w tym miejscu podkreślić, iż nadal poszukują skutecznej strategii balansującej asertywność i rosnącą potęgę Chin przy jednoczesnej eliminacji słabości własnej potęgi, nieodzownej do utrzymania światowej supremacji. Rządy D. Trumpa przyniosły skutek w postaci dużych strat wizerunkowych m.in. z powodu odstąpienia od podstawowych kanonów multilateralizmu, wolnego handlu i nieudanej konfrontacji z nowymi wizjami światowego porządku, w tym wizją Chin, stawiających na wymiar multimodalny oraz chińskie wartości normatywne. Władze w Pekinie wykorzystują te ostatnie jako swego rodzaju aktywa, pracujące na rzecz przyszłego międzynarodowego porządku. Przedstawiciele środowisk chińskich politologów i teoretyków stosunków międzynarodowych zwracają uwagę, iż obecnie na chińskiej scenie wewnętrznej w płaszczyźnie ideologii podejmowane są próby uniwersalizacji chińskiej wizji porządku, poprzez łączenie marksizmu z tradycyjnymi wartościami chińskimi. Jednakże w części kręgów intelektualnych chińskiego establishmentu istnieją obawy, iż taki kierunek może powodować trudności w realizacji przyjętych celów perspektywicznych, m.in. kryjących się pod hasłem *China Dream*, a więc wizji globalnej hegemonii Chin. Częściowo miałaby to gwarantować *Inicjatywa Pasa i Szlaku*, w tym środki finansowe w wysokości 8 bilionów dolarów na projekty infrastrukturalne, wsparcie państw będących klientami oferty pomocowej Chin na całym świecie, często poprzez swego rodzaju całkowicie podporządkowujące wierzycielowi zadłużenie, jak to wg ocen wielu ekspertów stało się np. w przypadku Sri Lanki. Podobnie ocenia się, iż strategia chińskiej ekspansji implementowana będzie w ramach organizacyjnych Cyfrowego Jedwabnego Szlaku, mającego doprowadzić Chiny do statusu technologicznego supermocarstwa.

¹⁴ Wspomniane problemy omawia grono autorów wydanego przez Brookings Institution Press w 2020 r. tomu - *China 2049: Economic Challenges of a Rising Global Power*, który powstał w rezultacie współpracy ekonomistów z chińskiego Uniwersytetu w Pekinie i Brookings Institution.

Wymaga podkreślenia faktu, iż zasadniczo różne strategie administracji B. Obamy i D. Trumpa (*Pivot to Asia* czy *Free and Open Indo-Pacific*), a także strategię J. Bidena (*Indo-Pacific Strategy*) łączy wspólny cel, tj. utrzymanie strategicznej przewagi Ameryki w regionie Indo-Pacyfiku. Jednakże proces przekształceń, w tym pojawienie się nowego mocarstwa globalnego w postaci Chin stawia to wyzwanie w całkowicie nowym świetle. Zwrócił na to uwagę H. Kissinger, który odnosząc się do napięć w stosunkach USA – Chiny w 2021 r., podkreślił, iż Stany Zjednoczone potrzebują „nowego sposobu myślenia”, który pozwoli im zrozumieć, że świat jest zbyt złożony, aby jeden kraj mógł „osiągnąć jednostronną przewagę, zarówno strategiczną, jak i gospodarczą, by nikt nie był w stanie mu zagrozić”¹⁵. Warto w tym kontekście przypomnieć, że wybitny amerykański strateg polskiego pochodzenia – Zbigniew Brzeziński widział Chiny jako mocarstwo, które dysponuje wszelkimi przymiotami, by zastąpić w światowym przywództwie Stany Zjednoczone¹⁶. Odzwierciedla to m.in. jego konstatacja w książce *Strategiczna wizja*: „(...) Chiny, państwo zazwyczaj uznawane za przyszłego następcę Stanów Zjednoczonych, legitymują się imponującym rodowodem imperialnym i strategiczną tradycją skrupulatnie wykalkulowanej cierpliwości, które okazywały się decydujące w ich przeważnie pomyślnej, liczącej kilka tysięcy lat historii”.

Faktem jest, że nie potwierdziły się założenia amerykańskiej strategii, iż szersza współpraca, w tym włączanie Chin do systemu międzynarodowych instytucji spowoduje, iż zaniechają dążeń do przebudowy architektury współpracy, podobnie jak nie ziściła się zakładana liberalizacja wewnętrzna Państwa Środka. Chiny nie tylko, że się nie demokratyzują, to pod rządami, pozostającej u steru władzy od 2012 r. ekipy stały się ideologiczne i autorytarne w stopniu znacznie większym niż miało to miejsce w okresie rządów ekipy Hu Jintao. Wiele czynników od dłuższego czasu pracuje na korzyść Chin, poczynając od ogarniającego świat przeświadczenia, iż dotychczasowy porządek podlega procesowi postępującej degradacji, poprzez nieskuteczność paradygmatów polityki USA wobec Chin, w tym strategii ograniczania (containment), angażowania (engagement), a także otwartej wojny handlowej i rywalizacji. W konsekwencji oznaczało to nieodzowność wprowadzenia na agendę potrzeby zdefiniowania nowej strategii, będącej w stanie udźwignąć wyzwanie, jakim jest akomodacja wzrostu Chin oraz utrzymanie światowego przywództwa USA. Po dziesięcioleciach ostrożnej, ale skutecznej

¹⁵ Kissinger warns of 'colossal' dangers in US-China tensions, <https://www.straitstimes.com/world/united-states/kissinger-warns-of-colossal-dangers-in-us-china-tensions> [dostęp 07.05.2021].

¹⁶ Zob. Z. Brzeziński, *Strategiczna wizja. Ameryka, a kryzys globalnej potęgi*, tłum. K. Skoniecznego, Kraków 2013, s. 110.

współpracy, dwa najpotężniejsze państwa świata stoją obecnie naprzeciw siebie podzielone sprzecznościami jako zdeklarowani rywale w gospodarce i w globalnym przywództwie.

Kierunek zmian w środowisku międzynarodowym odzwierciedla m.in. przebieg debaty, jaka toczy się w ramach Światowego Forum Ekonomicznego (WEF) w Davos. Jeśli chodzi o Chiny, ich wizerunek w 2022 r. pozostaje w wyraźnym kontraście, wobec tego sprzed lat, kojarzonego z wystąpieniem prezydenta Xi Jinpinga, który w 2017 r. wygłosił tam przemówienie programowe, opowiadając się za utrzymaniem multilateralizmu i globalnego porządku gospodarczego i sprzeciwiając się w ten sposób polityce protekcjonizmu nowo wybranego prezydenta USA, Donalda Trumpa. W 2022 r. w Davos zwracano uwagę na nasilające się w Chinach tendencje autorytarne, brak krytyki inwazji Rosji na Ukrainę, przy jednoczesnej krytyce sankcji, jak i prowadzoną przez władze chińskie, naśladującą rosyjską, narrację o przebiegu walk. Trudno w czasie tworzenia niniejszego autoreferatu tj. na początku drugiego kwartału 2023 r. dokładnie antycypować, kiedy i jak zakończy się wojna w Ukrainie i jaką rolę odegrają w tym Chiny, niemniej zasadną wydaje się teza, iż dzisiejsze Państwo Środka odgrywać w tym będzie istotną rolę, z uwagi na jego znaczący potencjał oddziaływania zarówno, jeśli chodzi o zakończenie konfliktu, jak i kreowania nowego porządku po zakończeniu wojny.

Podsumowując należy podkreślić, iż wyniki badań, w tym odpowiedzi na pytania badawcze umożliwiły dotarcie do przekonujących dowodów pozytywnie weryfikujących wyartykułowaną we Wstępie hipotezę, zgodnie z którą:

Będąca immanentnym składnikiem procesu integracji regionu Azji i Pacyfiku strategiczno-polityczna oraz gospodarcza współpraca, także po zakończeniu zimnej wojny, napotyka na znaczące trudności i zagrożenia ze względu na złożony kompleks uwarunkowań natury historycznej oraz krzyżujących się wektorów żywotnych interesów, uczestniczących w niej podmiotów, w tym mocarstw globalnych, co prowadzi do powtarzających się kryzysów i napięć, powodując spadek dynamiki rozwojowej i wzrost zagrożeń wobec osiągniętego poziomu społeczno-gospodarczej stabilizacji oraz bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie i na świecie, choć równolegle funkcjonuje przestrzeń, w której umacnia się synergia oddziaływania czynników politycznego i gospodarczego, kreujących regionalne środowisko, procesy i struktury, w których czynniki współpracy przeważają nad czynnikami rywalizacji i konkurencji.

Osiągnięte wyniki badań w pełni potwierdzają, iż strategiczno-polityczna i gospodarcza współpraca, będąca siłą nośną integracji i regionalizmu Azji i Pacyfiku także po zakończeniu

zimnej wojny napotyka na bariery i konfrontowana jest z zagrożeniami, których przyczyny sięgają odległej przeszłości (II wojna światowa, wojna koreańska, wojna wietnamska), ale także związane są z rozbieżnymi interesami i sposobami ich realizacji, co prowadzi do napięć i konfliktów w stosunkach międzynarodowych. W płaszczyźnie współpracy gospodarczej niejednokrotnie jako obciążenie dla regionalizmu działają przejawy nacjonalizmu ekonomicznego jako ideologii i jednocześnie narzędzia zagranicznej polityki gospodarczej. Ilustracją była w nieodległej przeszłości polityka Japonii, Korei Południowej, Singapuru, także Chin i USA, odwołująca się nierzadko do założeń merkantylizmu, przy jednoczesnym odwoływaniu się do tożsamości narodowej dla uzasadnienia polityki protekcjonistycznej, będącej w istocie obronnym bądź agresywnym nacjonalizmem ekonomicznym.

Niezależnie od postępującej liberalizacji handlu i dokonującej się integracji gospodarczej, **region Azji i Pacyfiku narażony jest na kryzysy i powracające napięcia**, m.in. na tle prób uruchomienia polityk protekcjonistycznych, sporów terytorialnych czy strategicznej rywalizacji Chin i Stanów Zjednoczonych jako supermocarstw, realizujących globalne interesy. W stosunkach między niektórymi podmiotami stosunków międzynarodowych pojawiają się kryzysy prowadzące nawet do podejmowanych ad hoc decyzji podwyższających tzw. poziom gotowości jednostek i służb militarnych. Przyczyny tkwią w zakorzenionym nacjonalizmie czy wspomnianych resentymentach o podłożu historycznym.

Analiza paradygmatów polityki supermocarstw prowadzi do wniosku, iż zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego i także globalnego stanowi nieprzerwanie napięcie wokół Tajwanu i Cieśniny Tajwańskiej. USA pod rządami administracji prezydenta Bidena odstąpiły od dotychczasowej strategii pryncypialnego arbitra, oddziałującego głównie w kierunku zachowania *status quo* i pomocy tak Tajwanowi, jak i Chinom w osiągnięciu pokojowego porozumienia. Obecna strategia to działania ukierunkowane na odstraszenie, w tym poprzez zapowiedź interwencji militarnej w przypadku próby zmiany *status quo* przy użyciu sił militarnych. Z kolei Chiny zaostrzają kurs ukierunkowany na rozwiązanie kwestii Tajwanu, ze wskazaniem, iż kwestia ta nie może być odkładana w nieskończoność.

Dialektyka rozwoju stosunków amerykańsko - chińskich znalazła potwierdzenie w łagodzących napięcie wynikach spotkania przywódców obu mocarstw, Xi Jinpinga i Joe Bidena na Bali w przededniu szczytu G-20¹⁷ i powstałe niedługo potem ostre załamanie w stosunkach z powodu incydentu z chińskim balonem, zestrzelonym nad terytorium USA.

¹⁷ Jako *follow up* spotkania Xi-Biden na Bali (15.XI.2022) wdrożono niezwłocznie, przygotowania do wizyty A. Blinkena w Chinach na początku 2023 r. Służyły temu rozmowy w Pekinie podsekretarza do spraw Azji

Konkludując należy podkreślić, iż niezależnie od obciążeń i powracających kryzysów, współpraca polityczna i gospodarcza w stosunkach między państwami regionu tworzy synergię służącą umacnianiu integracji i regionalizmu. Obok kwestii bezpieczeństwa oraz współpracy gospodarczej, w tym inwestycji kapitałowych oraz handlu w regionie Azji i Pacyfiku coraz większą rolę odgrywają polityka technologiczna i infrastrukturalna, klimatyczna, redukcji ryzyka klęsk żywiołowych, zarządzania ekosystemami i zasobami naturalnymi czy upowszechniania rozwiązań opartych na zrównoważonej energii. Jednocześnie transgraniczny charakter tych kwestii wymagać będzie podejścia opartego na założeniach regionalizmu, integracji gospodarczej, a jednocześnie będzie podlegać procesom regionalizacji. Również w tej płaszczyźnie widoczna jest synergia oddziaływania czynników politycznych i gospodarczych, kreujących regionalne środowisko, procesy i struktury, w których czynniki współpracy, przeważają nad czynnikami rywalizacji i konkurencji.

Zrealizowany zakres prac badawczych stworzył mocne podstawy do postawienia tezy, że czynnik strategiczno-politycznej i gospodarczej współpracy w regionie Azji i Pacyfiku w XXI w., oddziałujący w układzie transgranicznym bądź transregionalnym, angażujący suwerenne państwa, organizacje międzynarodowe i inne podmioty zagraniczne pozostaje immanentnym składnikiem procesu, kształtującego dynamikę rozwojową, umacniającym integrację gospodarczą i pozycję regionu w skali globalnej. Tym samym zyskuje on znamiona determinanta kierunków, intensywności i zakresu przekształceń obejmujących uczestniczące we współpracy podmioty i region jako całość. Dalszy znaczący postęp w zakresie umacniania pozycji regionu, utrzymania wysokiej dynamiki wzrostu gospodarczego, a w konsekwencji możliwości realizacji projektów infrastrukturalnych, liberalizacji handlu, stabilizacji bezpieczeństwa czy zwalczania ubóstwa i nierówności społecznych w istotnej mierze warunkować będzie poziom regionalizmu rozumianego jako system współpracy międzynarodowej, ukierunkowanej na umacnianie spójności regionu Azji i Pacyfiku w sferze gospodarczo – politycznej, bezpieczeństwa, społeczno-kulturowej i w wielu innych sferach współdziałania.

Jednocześnie stan relacji Chińskiej Republiki Ludowej i Stanów Zjednoczonych pozostawać będzie czynnikiem determinującym dynamikę gospodarki światowej, jak i międzynarodowe bezpieczeństwo w perspektywie długookresowej. Nie usuwając z pola widzenia wyraźnie rysującej się trajektorii, prowadzącej do kataklizmicznego konfliktu, należy

Wschodniej Daniela Kritenbrinka oraz dyrektora do spraw Chin w Narodowej Radzie Bezpieczeństwa, Laury Rosenberger.

równolegle pamiętać o przywoływanym przez teoretyków stosunków międzynarodowych układzie relacji, w którym konwergencja pozostawać będzie akceptowaną przez oba supermocarstwa alternatywą wojny hegemonicznej.

Wydaje się, że zaprezentowany w monografii model badawczy może być interesującym narzędziem dalszych badań. Na chwilę obecną autor ugruntowuje go z myślą o wdrożeniu analiz obejmujących zmieniające się uwarunkowania strategiczno – polityczne, gospodarcze i bezpieczeństwa regionu definiowanego obecnie jako Indo – Pacyfik. Tak zorientowane badania mogą być niezwykle przydatne w identyfikowaniu prawidłowości wzbogacających teorie stosunków międzynarodowych, w których czynniki współpracy przeważają nad czynnikami rywalizacji i konkurencji.

5. Informacja o istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury

Proces rozwoju moich umiejętności badawczych miał specyficzny przebieg, a stymulowało go w istotnej mierze moje usytuowanie organizacyjne i bezpośredni związek z praktyką stosunków międzynarodowych. Przykładowo jako odpowiedzialny za sprawy współpracy gospodarczej i handlowej przedstawiciel polskiej ambasady w Singapurze brałem czynny udział w pracach (w zakresie przypadającym placówce) nad przygotowaniem niżej wymienionych trzech porozumień międzynarodowych:

- Umowa między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Singapuru w sprawie unikania podwójnego opodatkowania i zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania w zakresie podatków od dochodu (nowelizacja umowy z 1993 r.), która podpisana została w trakcie wizyty polskiego premiera Donalda Tuska w Singapurze w listopadzie 2012 r.;
- Umowa o wolnym handlu Unia Europejska - Republika Singapuru; negocjacje zostały zakończone w październiku 2014 r., a 26 czerwca 2015 r. Komisja Europejska poinformowała Komitet ds. Polityki Handlowej, iż umowa została parafowana i po późniejszej ratyfikacji przez wszystkie państwa członkowskie UE weszła w 2019 r. w życie;
- Umowa o partnerstwie i współpracy UE-Republika Singapuru. Obie strony parafowały umowę o partnerstwie i współpracy w Singapurze 14 października 2013 r. Umowa weszła w życie w 2019 r.

Duże możliwości doskonalenia mojego warsztatu badawczego dostarczało

uczestnictwo w licznych konferencjach naukowych, poświęconych problematyce Azji i Pacyfiku. Uczestniczyli w nich nierzadko oficjalni przedstawiciele państw, ale przede wszystkim uznani eksperci, przedstawiciele azjatyckich, australijskich, europejskich i amerykańskich think tanków i środowisk akademickich. Materiał badawczy zgromadzony podczas pobytu w Singapurze to także moje liczne ukierunkowane rozmowy zarówno z przedstawicielami korpusu dyplomatycznego, jak i oficjalnych instytucji singapurskich, w tym zwłaszcza ministerstwa handlu i przemysłu, ministerstwa finansów, singapurskich funduszy inwestycyjnych i globalnych korporacji (globalnej singapurskiej firmy inwestycyjnej - Temasek, Singapurskiej Rządowej Korporacji Inwestycyjnej - GIC, Singapurskiej Federacji Biznesu, Singapurskiej Agencji do spraw Rolno-Spożywczych i Weterynarii - AVA oraz Singapurskiej Agencji Inwestycji Zagranicznych - Enterprise Singapore).

Wzbogaceniem wiedzy i doświadczeń z zakresu empirycznych aspektów stosunków międzynarodowych, w tym praktycznego działania polskiej dyplomacji gospodarczej w warunkach członkostwa w UE był mój udział jako przedstawiciela polskiej placówki w Singapurze w szeroko zakrojonych wysiłkach na rzecz przywrócenia przez władze Singapuru zezwolenia na import polskiej wieprzowiny. Wynegocjowane przez stronę polską zezwolenie zostało przez Singapur cofnięte w związku z przypadkami afrykańskiego pomoru świń wykrytymi w Polsce na początku 2014 r. Trwająca na przestrzeni ponad 12 miesięcy intensywna akcja dyplomatyczna z udziałem przedstawicieli polskiego resortu rolnictwa, Głównego Inspektoratu Weterynarii, Delegatury Unii Europejskiej w Singapurze i Komisji Europejskiej sprawiły, iż strona singapurska, w tym AVA uzyskały niezbędne informacje, na temat wdrożonych przez stronę polską i Komisję Europejską kroków antypomorowych, co dało władzom singapurskim podstawy do podjęcia decyzji o wznowieniu importu. Warto zwrócić uwagę, iż Polska uzyskała daleko idące wsparcie ze strony Komisji Europejskiej stosownie do zapisów traktatowych, zgodnie z którymi polityki handlowej nie prowadzą indywidualnie kraje członkowskie UE, a Komisja Europejska.

Po zakończeniu pracy w polskiej placówce dyplomatycznej w Singapurze nawiązałem współpracę z Centrum Stosunków Międzynarodowych w Warszawie, publikując pod jego szyldem kilka artykułów poświęconych problematyce Azji i Pacyfiku. Od 2016 aktywnie włączyłem się do cyklu spotkań w ramach Debaty Azjatyckiej, moderowanych przez prof. Krzysztofa Gawlikowskiego, a obecnie przez b. ambasadora Krzysztofa Szumskiego, w roli co-panelisty, a niekiedy także moderatora debaty. Uzyskałem członkostwo w Międzynarodowym Towarzystwie Nauk Politycznych IPSA, uczestnicząc w niektórych konferencjach, m.in. Singapurze w 2019 r., gdzie prezentowałem podczas debaty zagadnienie

współpracy ChRL z krajami Europy Centralnej i Wschodniej. Od 2016 brałem udział w kolejnych odsłonach Kongresu Azjatyckiego organizowanego przez Towarzystwo Azji i Pacyfiku czy to jako panelista czy moderator debaty, a także jako autor publikowanych materiałów pokongresowych. Od 2016 roku jestem współpracownikiem Centrum Stosunków Międzynarodowych w Warszawie i autorem opublikowanych na jego portalu artykułów poświęconych problematyce Azji i Pacyfiku. Jestem członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Nauk Politycznych (IPSA) oraz Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych i brałem udział w organizowanych przez te organizacje konferencjach naukowych.

6. Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzujące naukę

Pragnę zwrócić uwagę, iż w trakcie pracy w MSZ często realizowałem zadania opiekuna studentów odbywających praktyki w Centrali oraz w polskich placówkach dyplomatycznych (Berno i Singapur). Łącznie była to grupa 36 studentek /studentów. Byłem też wyznaczany przez moich przełożonych do recenzowania prac magisterskich, poświęconych problematyce międzynarodowej, zgłoszonych do konkursu Ministra Spraw Zagranicznych. Jako pracownik Departamentu Unii Europejskiej i Negocjacji Akcesyjnych, we współpracy z Przedstawicielstwem RP przy Wspólnotach Europejskich, byłem odpowiedzialny za przygotowanie merytoryczno - organizacyjne dwu konferencji z udziałem przedstawicieli Polski i Komitetu Regionów UE (w Warszawie i następnie w Brukseli), które poświęcone były problemom aktywności i współpracy władz samorządowych, głównie polskich województw z Komitetem Regionów UE oraz Komisją Europejską. Od 2018 r. prowadzę wykłady i zajęcia seminaryjne dla studentów Uniwersytetu SWPS na kierunku studiów azjatyckich. Odpowiadając na apel Uniwersytetu w latach 2018 i 2019 włączyłem się do kolejnych edycji (XXII i XXIII) Festiwalu Nauki Polskiej z wykładem adresowanym do mieszkańców Warszawy, popularyzującym problemy regionu Azji i Pacyfiku. Jestem autorem i recenzentem artykułów publikowanych w wydawanym przez Uniwersytet SWPS periodyku „Azja Pacyfik: Społeczeństwo-Gospodarka-Polityka”. Chciałbym w tym miejscu wymienić także mój artykuł recenzyjny, zatytułowany *Region Azji i Pacyfiku w procesie transformacji* opublikowany w „Sprawach Międzynarodowych” odnoszący się do książki pod redakcją naukową Krzysztofa Gawlikowskiego - *Prasa Chińska o przemianach społecznych i kulturowych kraju w początkach XXI wieku*.

7. Dodatkowe, ważne informacje, dotyczące kariery zawodowej (oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1- 6)

Pragnę zwrócić uwagę, iż zasadnicza kariera zawodowa w moim przypadku przebiegała w strukturach organizacyjnych polskiej służby zagranicznej. Niemniej, realizowane przeze mnie zadania związane były z koniecznością nieustannych analiz sytuacji międzynarodowej, zarówno w układzie bilateralnym, jak i multilateralnym, obejmujących refleksję nad polską racją stanu oraz próby antycypowania perspektywicznego rozwoju sytuacji międzynarodowej w obszarach przypisanych formalnie do zakresu terytorialnego moich zadań. Była to płaszczyzna, w ramach której kształtowane były podstawy mojej późniejszej aktywności stricte naukowej, realizowanej w końcowej fazie mojej pracy w Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz obecnie jako adiunkta na Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersytetu SWPS. Współpracuję z Wydawnictwem Adam Marszałek w Toruniu i Towarzystwem Azji i Pacyfiku. Poczynając od 2016 r. uczestniczyłem w roli panelisty i moderatora w organizowanych w Toruniu Kongresach Azjatyckich.

8. Udział w konferencjach naukowych, forach i seminariach

- **08.11.2022 - 06.06.2023 r. Warszawa, Polska.** Udział w seminarium: *Teorie dyscypliny naukowej stosunki międzynarodowe*, zorganizowane przez Katedrę Studiów Regionalnych i Globalnych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych.
- **4-5 października 2022 r., Warszawa, Polska.** Udział w *Warsaw Security Forum*, podobnie jak we wcześniejszych odsłonach tej międzynarodowej konferencji, tj. w 2017, 2018 oraz w 2019 r.
- **21-23 września 2022 r., Wrocław, Polska.** Udział w V. Kongresie Politologii, uczestniczyłem w panelu *Małe Alpejskie Demokracje*, podczas którego wygłosiłem referat pt. *Szwajcaria – Chiny: aktualny stan, specyfika i perspektywy rozwoju stosunków bilateralnych*.
- **23-24 czerwca 2022 r., Warszawa, Polska.** Udział w międzynarodowej konferencji organizowanej przez Uniwersytet SWPS i Uniwersytet Warszawski - *China in Contemporary International Relations: Beyond the boundaries of Western and Non-Western intellectual traditions*, moderowałem panel *China–EU–US Relations* a także wygłosiłem referat pt.: *China - EU Dialogue on 17+1 Format of Cooperation*.
- **4-6 lipca 2019 r., Singapur.** Udział w konferencji Asia - Pacific organizowanej przez International Studies Association na Uniwersytecie w Singapurze. W panelu *Contesting Constructions of the BRI-Ambitions and Perceptions in Past and Present* wygłosiłem referat pt. *Europe - China Relations: Polish vision and practice in the 17+1 Format Corporation*.

- **Maj 2019 r., Toruń, Polska.** Udział w Międzynarodowym Kongresie Azjatyckim, podczas którego moderowałem panel i wygłosiłem referat pt. *Partnerstwo Transpacyficzne (TPP) z USA i bez USA- Implikacje dla regionu Azji-Pacyfiku*.
- **7-8 listopada 2019 r., Gdynia, Polska.** Udział w IX Ogólnopolskiej Konwencji Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych. *Ład międzynarodowy in statu nascendi. Multidyscyplinarna perspektywa*. Wygłosiłem referat pt. *Asia Pacific: Economic Integration a tan Impasse*.
- **13 kwietnia 2018 r., Zurych, Szwajcaria.** Udział w międzynarodowej konferencji “World politics in 2018” Center for Security Studies (CSS) at ETH Zurich. Uczestniczyłem w dyskusji podczas sesji plenarnej. Przygotowałem sprawozdanie, dotyczące wybranych aspektów debaty, toczącej się podczas konferencji.
- **4 grudnia 2017 r., Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska.** Udział w ogólnopolskiej konferencji naukowej: *Jaka przyszłość Europy? ... Przyszłość Europy w świetle Orędzia o stanie UE 2017 Jean-Claude Junckera*. Opracowałem artykuł naukowy zamieszczony w materiałach pokonferencyjnych: *Odslony integracji - Szwajcaria i Unia Europejska przed szansą przełamania impasu [w:] Jaka przyszłość Europy (red.) Wojtaszczyk Stawarz. Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, 2018*.
- **25-27 października 2017 r., University of Helsinki, Finlandia.** Udział w 17th Annual International Aleksanteri Conference “Russia's Choices for 2030”. Przedstawiłem prezentację nt. azjatyckiej polityki Federacji Rosyjskiej. Opracowałem sprawozdanie z konferencji.
- **18-20 września 2017 r., Lublin, Polska.** Udział w międzynarodowej konferencji naukowej **EU-ASEAN. Models of integration**, UMCS Faculty of Political Science. Wygłosiłem referat pt. *ASEAN - Integration into the Global Economy*.
- **11 maja 2017 r., Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska.** Udział w międzynarodowym seminarium naukowym nt. International Relations in Asia – Pacific. Uczestniczyłem w dyskusji.
- **31 marca 2017 r., ETH Zurych, Szwajcaria.** Udział w konferencji *The West And Russia And Europe and its Defence*, uczestniczyłem w dyskusji w sesji plenarnej, opracowałem sprawozdanie z konferencji.
- **26-27 września 2016 r., Wydział Nauk Ekonomicznych UW, Warszawa, Polska.** Udział w V. Ogólnopolskiej konferencji naukowej z cyklu: Wyzwania rozwojowe Polski w Europie: **POLSKA A WYZWANIA INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**. Wygłosiłem referat oraz przygotowałem publikację artykułu, opublikowanego w materiałach pokonferencyjnych.
- **25-27 października 2017 r., University of Helsinki, Finlandia.** Udział w 17th Annual International Aleksanteri Conference “Russia's Choices for 2030”. Przedstawiłem prezentację nt. azjatyckiej polityki Federacji Rosyjskiej. Opracowałem sprawozdanie z konferencji.

- **19 października 2016 r., Kraków, Polska.** Udział w międzynarodowej konferencji *Współpraca demokratycznych Krajów Europy Środkowo Wschodniej z Federacją Rosyjską: Nowe Wyzwania*. Wygłosiłem referat pt. *Zwrot ku Azji wizja i strategia polityki Federacji Rosyjskiej*.
- **8 grudnia 2015 r., Warszawa, Polska.** Udział w Forum Gospodarczym pt. *Wspólnota Gospodarcza Państw ASEAN i jej wspólny rynek. Szanse dla Polski i innych państw UE*.
- **22-24 września 2015 r., Kraków, Polska.** Udział w III. Kongresie Politologii. Wystąpiłem z referatem pt. *„Szwajcaria – Unia Europejska: Przejściowe załamanie czy zmierzch szwajcarskiej polityki bilateralizmu?”*
- **20-21 kwietnia 2015 r., Singapur.** Workshop on “Rethinking EU’s Engagement in the Asia-Pacific”. EU Center in Singapore, European Union Center of Excellence.
- **26 stycznia 2015 r., Singapur.** Udział w międzynarodowej konferencji *Singapore Perspectives 2015 "Choices"* zorganizowanej w Raffles City Convention Centre przez singapurski Institute of Policy Studies.
- **20 listopada 2014 r., Singapur.** Orchard Hotel, Singapore. Udział w *10Th Japan-Singapore Symposium*. Opracowałem sprawozdanie z konferencji.
- **1-3 października 2014 r., Singapur.** Udział w konferencji INTERPOL/EUROPOL Cybercrime Conference.
- **12-13 marca 2014 r., Singapur.** Fullerton Hotel, Singapore. Udział w międzynarodowej konferencji *Asia’s New Security Agenda*, zorganizowanej przez Królewskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych Norwegii oraz singapurski think tank S. Rajaratnam School of International Studies.
- **11-12 lutego 2014 r., Singapur.** Grand Copthorne Waterfront, Singapore. Udział w międzynarodowej konferencji *EU - ASEAN Aviation Summit*.
- **14-15 maja 2014 r., Singapur.** Udział w 4. dorocznej konferencji międzynarodowej *MilSatCom Asia Pacific Conference* in-person.
- **28 stycznia 2014 r., Singapur.** Island Ballroom, Shangri-La Hotel Conference Singapore. Udział w międzynarodowej konferencji *Perspectives 2014 "Differences"* zorganizowanej przez Institute of Policy Studies. Opracowałem szczegółowe sprawozdanie z konferencji.
- **10 września 2013 r., Singapur.** Parkroyal on Beach Road, Singapore. Udział w międzynarodowej konferencji *Governance of East Asian Regional Economic Architectures*. The Centre for Multilateralism Studies, S. Rajaratnam School of International Studies; https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2014/07/ER130910_Governance_Regional_Economic_Architectures.pdf
- **26-27 kwietnia 2012 r., Singapur.** Orchard Hotel, Singapore. Udział w międzynarodowej konferencji PECC-SINCPEC Conference on “APEC ECONOMIES: A PARADIGM SHIFT?”

- **12–13 February 2012 r., Singapur.** Raffles City Convention Centre Singapore. Udział w konferencji *Asia Pacific Security Conference 2012*;
- **30-31 października 2012 r., Singapur.** Udział w konferencji The Council of Councils First Regional Conference, *Singapore Asia at the Crossroads: Regional Priorities for the Twenty-First Century*, zorganizowanej przez S. Rajaratnam School of International Studies and CFR.
- **16 stycznia 2012 r., Singapur.** Udział w konferencji *Singapore Perspectives 2012 "Singapore Inclusive: Bridging Divides"*, zorganizowanej przez Institute of Policy Studies. Opracowałem sprawozdanie z konferencji.

Warszawa, 29 kwietnia 2023 r.